

International
Labour
Office
Geneva

Juni 2010
KONAČNI
NACRT

Zapošljavanje i dinamika tržišta rada u Bosni i Hercegovini

Shagun Khare
Per Ronnås
Leyla Shamchiyeva

Sadržaj

Uvod	4
1. Demografska struktura	7
1.1. Stanovništvo.....	7
1.2. Starosna struktura stanovništva	7
1.3. Migracije.....	9
2. Zapošljavanje i karakteristike radne snage	11
2.1. Radno sposobno stanovništvo	11
2.2. Učešće radne snage.....	12
2.3. Nezaposlenost.....	13
2.4. Zaposlenost	15
2.4.1. Zaposlenost u neformalnoj ekonomiji	18
3. Razvoj baze ljudskih resursa	19
4. Makroekonomski okvir.....	24
4.1. Zapošljavanje i ekonomska dinamika.....	26
5. Siromaštvo i neravnopravnost	30
Zaključne ocjene	35
REFERENCE.....	39
DODATAK.....	41
A.1. Razdvajanje rasta BDP od aspekata rada	41
A.2. Tabele	43
A.3. Dijagnostičko stablo zapošljavanja	78

Uvod

Ovom studijom je predstavljena dijagnostička analiza zapošljavanja u Bosni i Hercegovini (BiH).¹ Osnovni cilj studije je da doprinese razumijevanju prirode manjkavosti produktivnog zapošljavanja u BiH i pomogne pri identificiranju prepreka i izazova, kao i mogućnosti za unaprijeđenje inkluzivnog ekonomskog rasta sa što većim broj radnih mjesta, sa zadatkom da se osigura dobra baza znanja i informacija neophodna za vođenje efikasnih politika, institucionalnih reformi i ostalih interventnih aktivnosti koje za cilj imaju promoviranje produktivnog zapošljavanja

Analiza se sastoji od dvije faze. *Prva faza* se sastoji od analize trenutnog stanja i suvremenih modela i dinamike zapošljavanja i ekonomskog razvoja. Cilj ovog dijela analize je da posluži kao vodič za dalje analize, time što se fokus stavlja na razumijevanje situacije *u kontekstu specifičnog razvoja zemlje sa osvrtnom na situaciju glede zapošljavanja*, što predstavlja sveobuhvatan pristup koji omogućava šire saglrdavanje hipoteze glede jakih i slabih strana ekonomije i tržišta rada i očekivanih izazova u smislu održivog inkluzivnog ekonomskog razvoja sa što većim brojem radnih mjesta.

Ova faza sadrži pregled situacije u tri glavna područja, uključujući i ostala bitna pitanja: (i) demografski i ostali faktori; (ii) modeli i dinamika zapošljavanja, prihodi, nejednakopravnost i siromaštvo, i (iii) razvoj uz sektorske specifikume, zapošljavanje i dinamika produktivnosti.

Demografska struktura i njena dinamika (uključujući parametre kao što su stopa porasta stanovništva, stopa reprodukcije, starosna dob i rodna struktura, te interne i eksterne migracije) predstavljaju korisno polazište za analizu, s obzirom da su ljudski resursi i nužnost stvaranja preduvjeta koji će omogućiti oslobađanje kreativnih i produktivnih snaga, koje su prirodni i sastavni dio ovih resursa, od ključnog značaja. Većina pitanja koja su sadržana u drugom i trećem dijelu ove analize se mogu struktuirati u skladu sa navedenom stiliziranom formulom:²

$$\frac{BDP_t}{Stanovništvo_t} = \frac{Radno\ spos.\ stanovništvo}{Stanovništvo} * \frac{Radna\ snaga_t}{Radno\ spos.\ stanovništvo_t} * \frac{Zapošljavanje_t}{Radna\ snaga_t} * \frac{BDP_t}{Zapošljavanje_t}$$

ili

$$G_t = S_t * A_t * E_t * P_t$$

¹ Duboko cijenimo pomoć koju je Olesea Vinaga pružila prilikom pripreme ove studije.

² Formula preuzeta i prilagođena iz publikacije Svjetske banke "The role of employment and labour income in shared growth: what to look for and how", 14 decembar/prosinac, 2007.

Drugim riječima, promjena unutar BDP po glavi stanovnika je zbir promjena prema slijedećem:

1. Dobna struktura, S_t
2. Stopa aktivnosti, A_t
3. Stopa zaposlenosti,³ E_t
4. Produktivnost na radu, P_t

Prve tri komponente ove formule predstavljaju osnovu za struktuiranje analize glavne dinamike zapošljavanja i tržišta rada, koju prati analiza ekonomske strukture i odnosa između ekonomije i rasta zaposlenosti i radne produktivnosti, što odgovara zadnjoj komponenti prethodno iznešene formule. Distribucionalni aspekti ekonomskog razvoja i razvoja tržišta rada, te pitanja koja se tiču nejednakopravnosti i siromaštva su također sastavni dio slike koja je predmet ove analize.

Druga faza

Druga faza dijagnostičke analize je struktuirana na “dijagnostičkom stablu zapošljavanja” (pogledati Appendix). Dijagnostički proces može izgledati kao lijevak. Počinjući od širokog spektra često među-ovisnih faktora, struktuirani proces eliminacije i razdvajanja uzročnih veza rezultira sužavanjem fokusa i identificiranjem ključnih prepreka, izazova i mogućnosti za inkluzivan ekonomski rast sa što većim brojem radnih mjesta.

Ova faza započinje sa kraćim sveobuhvatnim pregledom “gornjih” grana dijagnostičkog stabla s ciljem identificiranja mjesta gdje se nalaze glavne prepreke i izazovi po pitanju unaprijeđenja produktivnog zapošljavanja. Analiza je rađena na tri osnovna nivoa(„grane“): nivo ljudskog kapitala / mogućnost zapošljavanja; mogućnosti za i povrat ljudskom kapitalu / zaposlenost, i; pitanja održivosti. Analiza je rađena po nivoima, odnosno, vršeno je istraživanje na gornjem nivou grana prije nego se krenulo sa analizom podnivoa(„pod-grana“).

Ova faza analize koristi informacije ranijih analiza o razvoju i dinamici zapošljavanja u Fazi I. Informacije i znanje prikupljeno u Fazi I olakšavaju tumačenje indikatora koji se nalaze u sklopu različitih “grana” na stablu zapošljavanja i mogu doprinjeti procesu eliminiranja i razdvajanja uzročnih karika, kao i identificiranja suštinskih uzročnih faktora i prepreka, bez pravljenja kompromisa u vezi sa robusnosti i relevantnosti dobivenih zaključaka.

³ Potrebno je istaći da ovo ne predstavlja način na koji se definiira stopa zaposlenosti, premda pruža istu informaciju.

Glavni akteri u analizi Faze II su konstituence Međunarodne organizacije rada i ostali ključni nacionalni akteri koji će, u sklopu programa obuke, doći do informativnih zaključaka po pitanju kvalitativnih aspekata analize.

Kako studija prelazi iz Faze jedan u Fazu dva, način implementacije analize se mijenja na način da sada dirigovanu implementaciju strukturane dijagnostičke analize zaposlenosti provode same konstitutence.⁴ Stoga, uloga prvobitnih glavnih aktera se mijenja ka onoj gdje oni postaju samo usmjerivači procesa analize koju sada provode nacionalni akteri koji dobijaju glavnu ulogu u tom procesu. I konačno, svrha ovog procesa nije da se samo napravi još jedna studija, nego da se zajednički dođe do informacija o konkretnim preprekama, izazovima i mogućnostima s kojima se zemlja suočava na putu unaprijeđenja inkluzivnog ekonomskog rasta sa što većim brojem radnih mjesta. Također, očekuje se da će ovakav pristup pomoći pri izgradnji kapaciteta konstitueneci Međunarodne organizacije rada u sferi analize zapošljavanja, integracije politika i koherentnosti, i na kraju, ali ne i najmanje važno, socijalnog dijaloga gdje se očekuje zajedničko razumijevanje ključnih izazova po pitanju zapošljavanja koje će biti utemeljeno na zajedničkoj analizi.

⁴ Druga faza treba da se implementira. Nacrt ove studije ne sadržava rezultate s tim u svezi.

1. Demografska struktura

1.1. Stanovništvo

Prema posljednjem popisu koji je proveden 1991.godine, prije izbijanja rata, broj stanovnika Bosne i Hercegovine je iznosio 4.377.000. Kao posljedica rata, došlo je do dramatičnih promjena glede broja stanovnika: jedna četvrtina miliona stanovnika je izgubljena, nekih 2.2 miliona ljudi je ili emigriralo ili se raselilo. Nakon rata u zemlju se vratilo približno 1.1 milion izbjeglica, međutim, ukupan broj stanovnika je i dalje znatno manji od onog prije početka rata. Također, mnogi stanovnici su napustili zemlju nakon rata u potrazi za poslom u nekim drugim zemljama ili iz osobnih razloga.⁵ Ova kretanja stanovništva u kombinaciji sa promjenama stopa nataliteta i mortaliteta su također imala dubok utjecaj na starosnu strukturu stanovništva i povećala relativan broj stanovnika koji su ovisni o drugim a.

Tokom posljednje deкаде, povratak izbjeglica i prirodan porast stanovništva su stabilizirali demografsku situaciju. Prema posljednjem istraživanju Ankete o radnoj snazi (ARS) (*Labour Force Survey (LFS)*)⁶ iz 2009.godine procjenjuje se da broj stanovnika iznosi približno 3.8 miliona.⁷ Rodna zastupljenost radno sposobnog stanovništva je izbalansirana, međutim, unutar radne snage puno je više muškaraca nego žena zbog velike stope neaktivnosti među ženama.

1.2. Starosna struktura stanovništva

Promjene unutar starosne strukture stanovništva u Bosni i Hercegovini tokom proteklih dekada ukazuju na zabrinjavajući trend sve većeg broja starijeg stanovništva. Prema procjenama Državne agencije za statistiku iz 2007.godine udio stanovništva ispod 14 godina starosti je bio upola manji od onoga koji je registriran tokom ranijeg popisa iz 1971.godine. (**Slika 1**). Porast broja radno sposobnog stanovništva je tekao neproporcionalno sporo, dok se u isto vrijeme udio starije populacije među stanovništvom utrostručio, od 4.7 procenata te populacije, koliko je registrirano 1971.godine, do 15 procenata kolike su procjene za 2007.godinu.

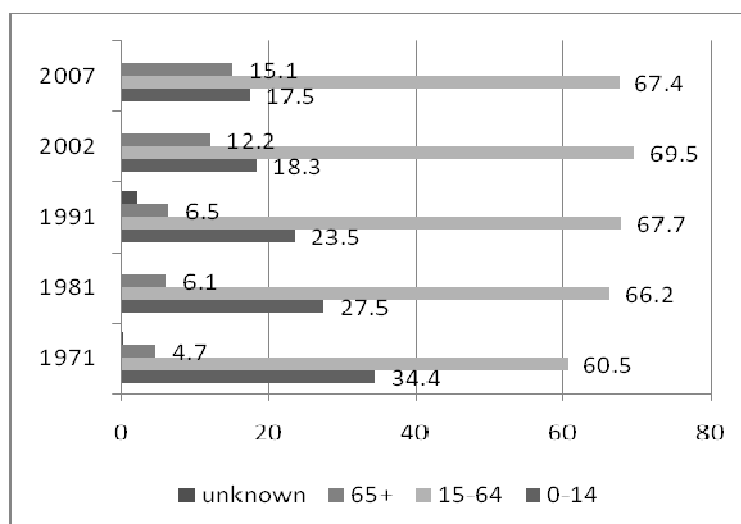
⁵ Nažalost, sve brojke koje se odnose na kretanje ove populacije su grube procjene s obzirom da ne postoje relevantni podaci o migraciji.

⁶ LFS/ARS (Anketa o radnoj snazi) (2009).

⁷ Najnovije procjene Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine. Ostali izvori daju niže procjene; npr. Anketa o radnoj snazi iz 2009.godine procjenjuje da je ukupan broj stanovnika 3.1 milion, a Anketa o potrošnji domaćinstava procjenjuje da je ukupan broj stanovnika u 2007.godini 3.4. miliona. Anketa o radnoj snazi je primarni izvor informacija koje se odnose na situaciju na tržištu rada. Ankete se od 2006.godine provode na godišnjoj osnovi, a posljedna koja je provedena je Anketa o radnoj snazi iz 2009.godine.

Postepeno smanjivanje broja stanovnika je rezultiralo smanjenjem udjela populacije ispod 14 godina starosti, i to za 17 procenata od 1971.godine. Ovakva situacija koja je izazvana djelovanjem različitih faktora (rat, negativan priraštaj stanovništva⁸ i migracije u druge zemlje), predstavlja težak teret za nacionalnu ekonomiju. U godinama koje dolaze, sve manji broj radno sposobnog stanovništva će se morati brinuti za sve veći broj stanovništva starije dobi, dok će neprestana migracija mlade populacije u inostranstvo i dalje utjecati da se ova stopa ovisnosti osoba od drugih pogorša. Ovakav veliki pritisak tjera penzioni fond da povećava broj korisnika, u situaciji kada prima sve manje uplata od doprinosa.

Slika 1. Starosna struktura stanovništva u BiH 1971-2007

Izvor: BHAS (1998), BHAS (2007), BHAS (2008)

Demografski podaci pokazuju da je tokom proteklih godina broj novorođene djece opadao, dok se broj umrlih stanovnika povećavao, što je rezultiralo da prirodni priraštaj do 2008.godine bude gotovo na nuli. Prirodne promjene u strukturi stanovništva (razlika između novorođenih i umrlih stanovnika) su opale od 21,442 u 1996.godini na 150 u 2008.godini (**Slika 2**).

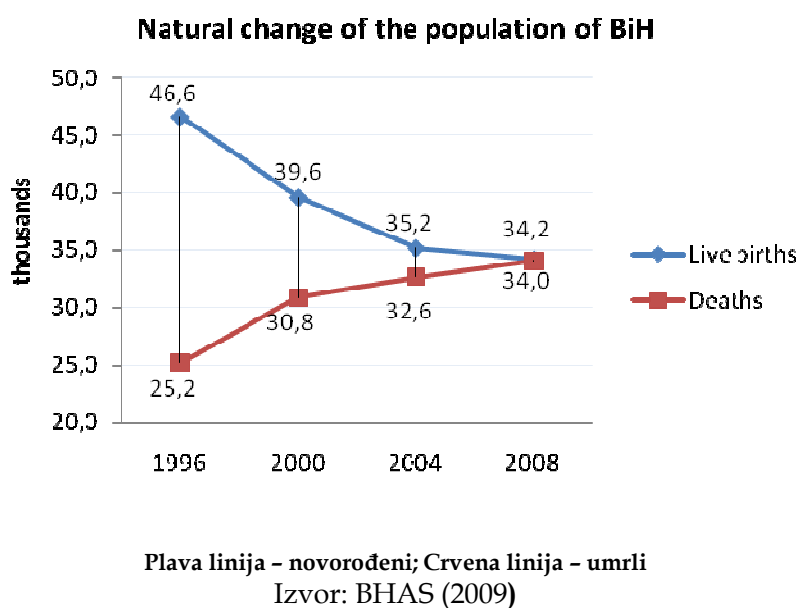
Premda će se broj radno sposobnog stanovništva povećavati u narednim godinama, za malo manje od desetak godina trenutni trend negativnog prirodnog priraštaja će na kraju pogoditi i radno sposobno stanovništvo, i čak i ako se migracije u druge zemlje ne uzmu u

⁸ U HDR-u (*Human Development Report – Izvještaj o ljudskom razvoju*) (2009) se procjenjuje da će stopa prirasta stanovništva za period od 1990-1995 biti 0.3 procenta, a za period 2005-2010 da će ta stopa iznositi - 0.1 procenat.

obzir, doći će do poremećaja u strukturi koji će rezultirati većim brojem stanovnika koji su ovisni o dugim osobama.⁹

Međutim, da bi se zadržali postojeći standardi života, udio radne snage treba ponovo povratiti i proširiti, što je moguće učiniti privlačenjem i motiviranjem brojnih emigranata da se vrate u domovinu, što, u isto vrijeme, treba biti praćeno većim stopama zaposlenosti. Paralelno sa ovim aktivnostima, neophodno je osigurati stabilno povećanje produktivnosti i zapošljavanje u formalnom sektoru.

Slika 2. Prirodne promjene u strukturi stanovništva BiH za period 1996-2008

1.3. Migracije

Prema Izvještaju o ljudskom razvoju iz 2009 godine, Bosna i Hercegovina zauzima 13 mjesto u svijetu sa stopom emigracije u iznosu od 25 procenata.¹⁰ Državljeni Bosne i Hercegovine uglavnom emigriraju unutar Evrope. Primarne zemlje destinacije su najbliži susjedi, Srbija i Hrvatska, zatim Slovenija, Austrija, Njemačka, Francuska, Švedska, Švicarska, Sjedinjene Američke Države, Kanada i Australija¹¹

⁹ Stvarna stopa ovisnosti: Ukupan broj nezaposlenih stanovnika podijeljen sa brojem zaposlenih stanovnika. *Stopa ovisnosti bazirana na starosnoj dobi*: Radno sposobno stanovništvo koje ne radi (ispod 15 godina i iznad 65 godina starosti) podijeljeno sa brojem radno sposobnog stanovništva.

¹⁰ HDR (Izvještaj o ljudskom razvoju) (2009).

¹¹ Ratha & Xu (2008).

U Izvještaju Svjetske banke o migracijama i novčanim doznakama iz inostranstva se navodi da je 2005.godine bilo 1,472,000 emigranata iz Bosne i Hercegovine širom svijeta.¹² Procjenjuje se da je iznos novčanih doznaka koje su migranti slali u domovinu bio od 2,5 do 3,7 milijardi USD godišnje, što je ekvivalentno iznosu od 17-20 procenata BDP, što samim tim predstavlja značajan udio za ekonomiju države. Zvanična statistika pokazuje da je dotok novčanih doznaka iz inostranstva u Bosnu i Hercegovinu tokom protekle dekade porastao za 130 procenata, a Bosna i Hercegovina je 2009.godine bila na 7 mjestu u svijetu prema iznosu doznaka po glavi stanovnika.¹³ Doznake kao alternativni izvor prihoda mogu djelomično biti i objašnjenje za visoku stopu radne neaktivnosti u zemlji

Na emigracijska kretanja nakon rata u najvećoj mjeri su utjecali politički razlozi i ona su uglavnom uključivala izbjeglice i tražioce azila. Kasnije je u Bosni i Hercegovini došlo do velikog vala povratka migranata. Međutim, u novije vrijeme motivi za emigriranje iz zemlje su uglavnom ekonomske prirode. Visoko kvalificirani radnici su naročito skloni da traže bolje plaćene poslove u inostranstvu, što stvara problem „odljeva mozgova“. Procjenjuje se da nekih 20 procenata osoba u dobi od 25 godina i više, koji imaju treći stupanj obrazovanja, i koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine, trenutno živi u nekoj od zemalja OECD¹⁴ Dobro uspostavljena mreža migranata olakšava visoku mobilnost ljudi, bez obzira da li se radilo o formalnoj ili ilegalnoj mobilnosti koja, konkretno, sve više i više zabrinjava zemlje prijema.

Utjecaj migracije na zemlju porijekla je kompleksan. S jedne strane, migracija umanjuje bazu domaćih ljudskih resursa, dok s druge strane, novčane doznake koje migranti šalju svojim porodicama u domovini značajno doprinose ekonomiji zemlje. Bez obzira o kakvom se utjecaju radilo, uspostavljanje zdravog balansa je od krucijalnog značaja za ekonomiju zemlje. Premda odlazak u inostranstvo može predstavljati značajan ekonomski sedativ za migrante, ali i za samo društvo u cjelini, pogotovo u vremenima teške krize, on ipak ne osigurava zdrave temelje za održivi socijalni i ekonomski razvoj. Za uspostavljanje temelja takvog razvoja neophodno je ohrabrivati povratak migranata u domovinu, ali, u isto vrijeme držati otvorenom opciju odlaska u inostranstvo za one koji to žele. Lokalna tržišta rada se moraju načiniti atraktivnim i neophodno je stvoriti što više prilika za zapošljavanje onih radnika koji su visoko kvalificirani.

¹² Ibid.

¹³ Za najnovije informacije o novčanim doznakama pogledajte [http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/RemittancesData_Nov09\(Public\).xls](http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/RemittancesData_Nov09(Public).xls) (detaljno) ili <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/51.html> (pozicija). Također, pogledati HDR (Izvještaj o ljudskom razvoju) (2009).

¹⁴ WB (2009b: 238).

2. Zapošljavanje i karakteristike radne snage

2.1. Radno sposobno stanovništvo

Prema Anketi o radnoj snazi iz 2009. godine, radno sposobno stanovništvo (ovdje definirano kao osobe u starosnoj dobi od 15-64 godine) predstavlja više od dvije trećine ukupne populacije.¹⁵ Kada se radi o apsolutnim brojevima, broj radno sposobnog stanovništva je značajno opao, skoro za 7 procenata, u periodu između 2006. i 2009. godine.¹⁶ Polovina osoba unutar radno sposobnog stanovništva je u starosnoj dobi od 25 – 49 godina, dok ih je manje od jedne trećine u starosnoj dobi od 50 – 64 godine. (**Tabela 1**). Uprkos trenutno povoljnoj starosnoj strukturi gdje je dvije trećine populacije u radno sposobnoj dobi, stvarna stopa ovisnosti je visoka zbog veoma niske stope nezaposlenosti, gdje svaki hranitelj porodice mora da izdržava još 2.7 osoba. (**Tabela2**).

Tabela 1. Učešće radne snage prema starosnim grupama, spolu, 2009

<i>Starosna dob</i>	<i>15-24</i>	<i>25-49</i>	<i>50-64</i>	<i>15-64</i>	<i>15+¹⁷</i>
Radno sposobno stanovn(000)	432	1040	617	2088	2594
-muškarci	223	515	294	1031	1252
-žene	209	525	323	1057	1342
Radna snaga-uposleni(000)	141	718	251	1110	1131
-muškarci	90	438	162	691	703
-žene	51	280	89	419	428
Stopa aktivnosti (%)	33	69	41	53	44
-muškarci	40	85	55	67	56
-žene	24	53	28	40	32
Stopa zaposlenosti (%)	17	53	34	40	33
-muškarci	22	67	45	51	43
-žene	11	40	24	29	24
Stopa nezaposlenosti (%)	49	23	17	25	25
-muškarci	47	21	18	23	24
-žene	53	25	15	26	26

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS) (2009: Tabela 2). Za podatke o entitetima pogledati Appendix/ Dodatak, Tabele od 1 do 12

¹⁵ Anketa o radnoj snazi (LFS/ARS) (2009).

¹⁶ Premda se ovaj udio unutar ukupne populacije promijenio samo za 0.2 procenta, brojnost populacije, prema procjenama Ankete o radnoj snazi, se godinama smanjivala.

¹⁷ Za populaciju u dobi od 15 godina i više dati su agregirani podaci radi mogućih poređenja sa izračunima koji su rađeni unutar Ankete o radnoj snazi. Mišljenje je autora da izračuni i stopa zaposlenosti kao udio populacije u starosnoj dobi od 15 godina i više može zavesti na krivi trag. Stoga, u ovom dokumentu se radno sposobno stanovništvo definira kao osobe u starosnoj dobi od 15 -64 godine starosti.

2.2. Učešće radne snage

Uprkos činjenici da je stopa učešća radne snage u stabilnom porastu od 2006.godine, iako je 2009.godine došlo do pada za 0.3 procenta kao posljedica globalne krize, stopa aktivnosti koja je zabilježena 2009.godine još uvijek je značajno niska i iznosi 53 procenta. (Tabela 2). Povećanje stope aktivnosti je uglavnom uzrokovano rastom stope aktivnosti u Republici Srpskoj za 7 procenata; u isto vrijeme u Federaciji Bosne i Hercegovine ova stopa je opala za 1 procenat, a u Brčko Distriktu za 2 procenta. (Pogledati Appendix/Dodatak, Tabela 2-2.2a).

Tabela 2. Učešće u radnoj snazi u BiH, u različitim periodima/godinama

<i>Ukupno</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo (000)	3372	3315	3211	3129
Radno sposobno stanovništvo 15-65	2242	2235	2120	2088
Stopa ovisnosti, aktualna (%) ¹⁸	3.3	3.0	2.7	2.7
Stopa ovisnosti, prema star.dobi (%) ¹⁹	0.5	0.5	0.5	0.5
Stopa aktivnosti (%) ²⁰	51.2	52.2	53.5	53.2
Stopa zaposlenosti (%) ²¹	35.0	36.7	40.7	40.1
Stopa nezaposlenosti (%) ²²	31.9	29.6	24.0	24.5
Stopa registrirane nezaposlenosti (%)	45.7	44.4	42.6	45.9

Izvor: (Anketa o radnoj snazi)(LFS/ARS) (2009: Tabela 2) Anketa o tržištu rada za podatke o registriranoj nezaposlenosti.

Stope učešća radne snage uveliko variraju kada se radi o različitoj starosnoj dobi i spolu.(Tabela 1). Najaktivnija grupa, sa stopom aktivnosti od 69 procenata, je ona koja je u starosnoj dobi između 25-49 godina. Međutim, čak i unutar ove grupe razlike među spolovima su iznimno uočljive: 85 procenata muškaraca unutar ove grupe je radno aktivno, naspram samo 58 procenata žena iz ove grupe koje su radno aktivne. Generalno gledano, samo dvije od pet radno sposobnih žena (40 procenata) učestvuju u radnoj snazi. Da bi se otkrili razlozi za tako nisku stopu učešća žena neophodno je uraditi dodatna istraživanja. Međutim, ovakva situacija bi se mogla pripisati uglavnom niskom stupnju obrazovanja, nedostaku objekata za brigu o djeci, te različitim kulturološkim faktorima i nejednakpravnom pristupu tržištu rada.

¹⁸ Stopa ovisnosti, aktualna: ukupno nezaposleno stanovništvo podijeljeno sa brojem zaposlenog stanovništvom

¹⁹ Stopa ovisnosti prema starosnoj dobi: stanovništvo koje nije u kategoriji radno sposobnog (ispod 15 i iznad 65 godina starosti) podijeljeno sa radno sposobnom populacijom

²⁰ Stopa aktivnosti: radna snaga podijeljena sa brojem radno sposobnog stanovništva * 100

²¹ Stopa zaposlenosti: broj zaposlenih podijeljen sa brojem radno sposobnog stanovništva * 100

²² Stopa nezaposlenosti: broj nezaposlenih podijeljeno sa brojem radne snage * 100

Najniža stopa aktivnosti je primjećena među mlađom populacijom (u dobi između 15 – 24 godine starosti). Jedva jedna trećina populacije u starosnoj dobi od 15-24 godine starosti učestvuje u radnoj snazi. Također, i unutar ove grupe su dramatične rodne razlike: stopa učešća u radu za mlađe žene – 24 procenta – je nešto malo više od polovine stope učešća muškaraca koja iznosi 40 procenata. Tako mala radna aktivnost među mlađom populacijom je djelomično uzrokovana činjenicom da se oni još uvijek obrazuju.²³ Međutim, moguće je donijeti zaključak da mlađa populacija generalno ima poteškoća u pristupu tržištima rada.

Također, potrebno je uzeti i druge faktore u obzir kada se radi procjena niske stope radne aktivnosti u zemlji, kao što je, s jedne strane, migracija u druge zemlje, a s druge strane neformalna ekonomija. Često, novčane doznake, koje primaju porodice radnika migranata, su dovoljne da omoguće pristojan život porodice u domovini. S druge strane, neformalna ekonomija, koja za mnoge mlade ljude predstavlja neku vrstu početnog starta, usporava njihov ulazak na (formalno) tržište rada.

2.3. Nezaposlenost

Prema pokazateljima iz Ankete o radnoj snazi (LFS/ARS) iz 2009.godine, nezaposlenost u Bosni i Hercegovini iznosi 24.5 procenata. (**Tabela 2**), što je tri puta veća stopa od one u zemljama EU27, gdje ova stopa u prosjeku iznosi 9.5 procenata. Najveća stopa nezaposlenosti je bila 28 procenata u Brčko Distriktu, a najniža 22 procenta u Republici Srpskoj. (**Pogledati Appendix/Dodatak, Tabele 2-2.2a**). Do kraja 2008.godine primjećen je trend smanjivanja stope nezaposlenosti od 7.9 procenata u Bosni i Hercegovini, bez značajnih razlika među Entitetima, što se može pripisati umjerenom ekonomskom rastu koji je registriran do kraja 2008.godine. Blagi porast nezaposlenosti primjećen je u 2009.godini što se može objasniti globalnom ekonomskom krizom.

Nadalje, nezaposlenost je uglavnom dugoročan problem: polovina od ukupnog broja nezaposlenih je bez posla najmanje pet godina, a njih četvrtina čak i preko deset godina. Također, mnogi, ako ne i većina nezaposlenih, jedva da se mogu smatrati ekonomski aktivnim. (**Tabela 3, za Entitete pogledati Appendix/Dodatak, Tabele 3-3.2a**). Jedva 13 procenata nezaposlenih je bez posla manje od godinu dana.

²³ Prema najnovijim podacima, bruto stopa upisa u srednje škole u Bosni i Hercegovini 2007.godine je bila 89 procenata i 33.5 procenata u ustanove tercijarnog obrazovanja. (WB/Svjetska Banka 2009a).

Tabela 3. Nezaposlenost prema trajanju i prema spolu, 2009

%	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao	1.2	0.1	0.8
Manje od 5 mjeseci	7.4	8.3	7.7
6-11 mjeseci	9.2	7.3	8.5
12-23 mjeseca	9.8	11.9	10.7
24-59 mjeseci	21.5	25.7	23.2
60-119 mjeseci	23.3	20.2	22.1
120 mjeseci i više	27.6	26.6	27.2
Ukupno	100	100	100

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS/ARS) (2009: Tabela 13)

Postoji značajna diskrepanca između stope registrirane nezaposlenosti i stope nezaposlenosti, prema definiciji Međunarodne organizacije rada, gdje je broj registriranih nezaposlenih gotovo dva puta veći od broja stvarno nezaposlenih osoba. (**Tabela 2**). Prema Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine na dan 31.decembar 2009. bilo je 510.5 hiljada osoba koje su prijavljene kao nezaposlene, što predstavlja 46 procenata radne snage; za žene ova brojka iznosi preko 61 procenat.²⁴

Sistem socijalne sigurnosti, prema kojem nezaposlene osobe imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, kao takav motivira ljude da se registriraju kao nezaposlene osobe kako bi zadržale takav status, zahvaljujući kojem primaju naknade za nezaposlenost (to jest, zdravstvenu zaštitu i naknadu u skladu sa brojem godina tokom kojih nisu bili zaposleni).²⁵ Ovo predstavlja veliki problem i stvara zabrinutost, naročito za zemlju sa ograničenim resursima za mrežu javne socijalne sigurnosti.

S druge strane, trebalo bi istaći da podaci o nezaposlenosti koji se temelje na Anketi o radnoj snazi potcijenjuju podzaposlenost – kada mnoge osobe zaposlene u neformalnom sektoru rade na privremenoj osnovi, ili kada samozaposlene osobe rade one poslove koji ne zahtijevaju puni radni angažman.

²⁴ Anketa o tržištu rada (LMS).

²⁵ Prema Zakonu o zapošljavanju, u svim Entitetima (Federaciji Bosne i Hercegovine, (FBiH), Brčko Distriktu (BD) i Republici Srpskoj (RS), naknade se daju u trajanju od tri mjeseca za osobe koje su bile zaposlene ili osigurane do pet godina, te od 12 do 24 mjeseca (u Federaciji Bosne i Hercegovine) za osobe koje imaju preko 25 godina radnog iskustva. Naknade u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu iznose 20procenata od prosječne plaće isplaćene u Distriktu za prethodne mjesece. U Federaciji Bosne i Hercegovine naknada iznosi 40 procenata plaće isplaćene u posljednja tri mjeseca prije prestanka radnog odnosa, kako je objavio Ured za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine (CRI 2008, strane 42-43). Za više informacija pogledati Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine (Član 19), Zakon o zdravstvenom osiguranju Republike Srpske (Član 10), i Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta (Član 18), Zakon o zapošljavanju i pravima tokom trajanja radnog odnosa Brčko distrikta.

Registrirana nezaposlenost pokazuje značajan pad od 6.7 procenata u 2008.godini, prevashodno u Brčko Distriktu, uz smanjenje nezaposlenosti od -18.4 procenata, međutim u 2009.godini zbog krize ponovo dolazi do povećanja (**Tabela 4**). Aktivnosti koje je provela inspekcija rada u „Borbi protiv rada na crno“ doprinjele su smanjenju stope nezaposlenosti, tako što je došlo do povećanog prijavljivanja radnika i skidanja osoba sa spiskova nezaposlenih kod zavoda i biroa.

Tabela 4. Procentualne promjene kada se radi o broju nezaposlenih osoba

U % godina	BiH	FBiH	RS	BD
2006	3.3	4.3	1.2	0.2
2007	-1.2	1.4	-6.9	-23.9
2008	-6.7	-7.9	-0.8	-18.4
2009	5.7	4.7	9.3	-7

Izvor Anketa o tržištu rada (LMS). Temelji se na statistici o registriranim nezaposelnim osobama u decembru svake godine.

Evidentno je da je nezaposlenost u Bosni i Hercegovini više strukturalna nego frikcijska. To, u stvari, pokazuje da je većina, ako ne i gotovo sve nezaposlene osobe, u stvarnosti više nisu na tržištu rada, s obzirom da veliki broj godina njihove radne neaktivnosti značajno smanjuje njihove šanse da pronađu posao. S druge strane, sasvim je moguće da mnoge registrirane nezaposlene osobe obavljaju određene poslove u neformalnom sektoru na osnovu kojih stiču dohodak, naročito u slučajevima dugogodišnje nezaposlenosti. Visoka stopa dugogodišnje nezaposlenosti ukazuje na potrebu dodatnih mjera za reintegraciju osoba koje su tokom godina bez posla izgubile samo-pouzdanje i vještine koje su trenutno neophodne na tržištu rada. Baza ljudskih resursa u zemlji se mora konstantno prilagođavati potrebama tržišta rada kroz stručno obrazovanje i programe cjeloživotnog obrazovanja.

2.4. Zaposlenost

Stopa zaposlenosti u Bosni i Hercegovini je godinama bila u konstantnom usponu sve do 2008.godine,²⁶ kada je, kao posljedica ekonomske krize, došlo do pada u decimalnim iznosima. (**Pogledati Appendix/Dodatak, Tabele 2-2.2a**). Do 2009.godine i muškarci i žene su dobili novih 5 procenata u korist stope zaposlenosti. Međutim, kako je to već ranije istaknuto, jak rast stope zaposlenosti je djelomično rezultat opadanja broja radno sposobnog stanovništva, što iskrivljuje stvarnu sliku tržišta rada. Stvarni porast zaposlenosti u apsolutnim iznosima je bio relativno umjeren.

Stopa zaposlenosti u 2009.godini je bila 40 procenata, što je značajno ispod prosjeka zemalja EU27 (65.9 procenata u 2008.godini) i znatno ispod cilja kojeg EU želi postići, a to je stopa

²⁶ U apsolutnom iznosu, stopa zaposlenosti u 2008.godini je bila 10 procenata veća nego u 2006.godini.

zaposlenosti u iznosu od 70 procenata.²⁷ Razlike među spolovima kada se radi o stopama zaposlenosti su uznemiravajuće visoke– ove stope dostižu čak i 21 procenat; samo jedna od četiri žene koje su u radno sposobnoj dobi je zaposlena. Ovakav disparitet, kada se radi o stopama zaposlenosti između muškaraca i žena, je prisutan u svim starosnim grupama; kod osoba starosne dobi od 25-49 godina starosti ovaj disparitet je najviše izražen i iznosi 28 procenata, što je daleko najveći iznos. (**Tabela 1**).

Zaposlenost mladih je zabrinjavajuća sa iznimno niskom stopom koja iznosi 17 procenata. Rodna razlika u stopi zaposlenosti mladih uveliko postoji i ukazuje da je samo jedna od deset mladih žena u dobi od 15 – 24 godine zaposlena. Takva disproportionalan odnos između spolova kada se radi o stopi zaposlenosti ukazuje na fundamentalne probleme glede nejednakopravnog pristupa tržištima rada.

Analiza radno sposobnog stanovništva prema njihovom statusu u odnosu na zaposlenost pokazuje da unutar strukture zaposlenosti u Bosni i Hercegovini dominiraju uposlenici, odnosno radnici koji rade za plaću/nadnicu (osobe koje su zaposlene i primaju plaću za puno radno vrijeme) i koji predstavljaju 72.8 procenata ekonomski aktivnih ljudi; udio žena unutar ove grupe uposlenika je 35.8 procenata.

Skoro svaka peta osoba iz korpusa radne snage je samozaposlene. (**Tabela 5**); jednu trećinu ovih osoba sačinjavaju žene (analiza rađena prema spolu i Entitetima, **pogledati Appendix/Dodatak, Tabela 12-12.2a**). Samozaposlenost se uveliko veže za nedostatak mogućnosti da se osoba uposli i prima plaću za puno radno vrijeme. Manje je vjerovatno da će se žene prije nego muškarci odlučiti za samouposlenje, ali je zato četiri puta više za očekivati da će žene završiti kao neplaćena porodična radna snaga.

Analiza zaposlenosti prema sektorima i statusu otkriva da je više od polovine samozaposlenih radnika koncentrirano u poljoprivrednom sektoru. Nešto manje od jedne trećine samozaposlenih osoba je radno aktivno u sektoru usluga. Najmanji broj samozaposlenih– samo 14 procenata – radi u industrijskom sektoru – ovaj sektor nudi slabu perspektivu za nezavisnu radnu aktivnost s obzirom da je za takvu djelatnost neophodna određena infrastruktura. (**Tabela 5**).

Uposlenici ili radnici koji su na platnom spisku, odnosno, koji rade za plaće, su uglavnom koncentrirani u sektoru usluga, gdje je 58 procenata od ukupnog broja radnika koji su na platnom spisku radilo upravo u ovom sektoru, što su pokazali rezultati Ankete o radnoj snazi (LFS/ARS) iz 2006.godine. (**Tabela 5**). U isto vrijeme u industrijskom sektoru je radilo 38 procenata ovih radnika. Poljoprivredni sektor pruža male mogućnosti za zapošljavanje radnika u punom radnom vremenu, tako da je samo 4 procenta ovakvih radnika bilo zaposleno u ovom sektoru u 2006.godini. S druge strane, nekih 95 procenata kompletne

²⁷ Eurostat (2009).

neplaćene porodične radne snage je radilo u poljoprivrednom sektoru. Zbog sezone prirode poslova koji su karakteristični za poljoprivredni sektor, radnici su uglavnom uposleni na pola radnog vremena ili se angažuju sezonski, što vrijedi za polovinu ovakvih radnika koji rade na pola radnog vremena. Ostatak radnika koji rade na pola radnog vremena je gotovo jednako raspoređen između industrijskog i sektora usluga. (Tabela 5).

Tabela 5. Struktura zaposlenosti prema sektoru i statusu, 2006

%	BiH	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Ukupno
Samozaposleni	22	55	14	31	100
Uposlenici	72	4	38	58	100
Neplaćena porodična radna snaga	6	95	2	3	100
Uposleni na pola radnog vremena	12	50	20	29	100

Izvor: LFS/ARS (2006), prema izvještaju NES (2010).

Postoje velike razlike među spolovima kod sektorske strukture zaposlenih. U industrijskom sektoru u velikoj mjeri preovlađuju muškarci. Industrijski sektor upošljava samo 16 procenata žena radnika, u odnosu na 40 procenata radnika muškaraca. (Tabela 6, za Entitete pogledati Annex, tabela Table 12.1 – 13.2). U apsolutnom iznosu, ova razlika je još više evidentna, uzimajući u obzir nisku stopu učešća žena u radnoj snazi: u 2009. godini industrija je upošljavala 218 hiljada muškaraca i 52 hiljade žena.²⁸

Od ukupnog broja žena uposlenika u formalnom sektoru, 71 procenat njih je radio u veleprodaji ili maloprodaji, sektoru obrazovanja, zdravstvu i socijalnom sektoru, dok je industrijski sektor (prerađivačka industrija) imala 21 procenat radnih mjesta za žene.²⁹

Struktura zaposlenosti u BiH još uvijek odslikava jake tradicionalne modele u odnosu na rodnu zastupljenost, gdje žene traže i pronalaze zaposlenje u tipično ženskim profesijama.

Tabela 6. Radna snaga prema ekonomskim sektorima i spolu, 2009, procentualno

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Poljoprivreda	19	26	21
Industrija	40	16	31
Usluge	41	58	47
Sve industrije	100	100	100

Source: LFS (2009).

²⁸ LFS/ARS (2009).

²⁹ Ibid.

2.4.1. Zaposlenost u neformalnoj ekonomiji

Nedostatak prilika za dostojanstveno i produktivno zapošljavanje rezultira sve većom neformalnom ekonomijom, što se odlikava i u diskrepanci od 21 procenta razlike između registrirane i stvarne nezaposlenosti, kako je to definirala Međunarodna organizacija rada i kako je prikazano u rezultatima Ankete o radnoj snazi.³⁰

Istraživanje pokazuje da za jedna trećina svih zaposlenih osoba (34 procenta) nisu plaćani doprinosi za penziono i/ili zdravstveno osiguranje, što ukazuje na veličinu neformalne ekonomije u zemlji.³¹ Zavisno od izvora podataka i primjenjenih metoda, procjenjuje se da siva ekonomija u Bosni i Hercegovini iznosi približno 30-50 procenata od državnog BDP .³²

Poljoprivreda je važan izvor neformalnog zapošljavanja i najmanje je vjerovatno da će radnici iz ovog sektora preći iz neformalnog statusa u formalni. Stoga, radnici iz ruralnih područja se suočavaju sa većom vjerovatnoćom da će ostati u neformalnom sektoru znazno duže nego što je to slučaj sa radnicima iz urbanih područja. Oni koji su neformalno zaposleni u sektoru usluga su više skloni prelascima u formalni status unutar ovog sektora.³³

Kratkoročno, neformalna ekonomija pruža sigurnost ranjivim grupama stanovništva, pomažući im da izađu iz siromaštva. Međutim, neformalna zaposlenost, zbog toga što nije regulirana, podrazumijeva i nestabilan status, loše radne uvjete i nepostojanje socijalne zaštite. Dok se u formalnom sektoru preko 90 procenata radnika nalazi na platnom spisku i prima plaću, u neformalnom sektoru nešto manje od polovine radnika primi redovnu plaću. Premda je mala razlika u broju sati radne sedmice (kod onih koji rade u formalnom

³⁰ Nezaposlene osobe, kako je to definirano na Trinaestoj Međunarodnoj Konferenciji Statističara rada (Ženeva, 1982), su one osobe koje pripadaju posebnoj starosnoj kategoriji i koje su u određenom periodu bez posla i koje su trenutno dostupne i traže posao. Za više detalja, pogledati: <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/c3e.html>

Anketa o radnoj snazi (LFS) predstavlja primarni izvor informacija o situaciji na tržištu rada. Anketa se provodi u Bosni i Hercegovini na godišnjoj osnovi od 2006.godine; posljednja koja je provedena je LFS (2009) (BHAS 2010). LFS ima za cilj sticanje uvida u situaciju glede stvarne nezaposlenosti, s obzirom da se od ispitanika traži da daju odgovore u vezi njihovog stvarnog statusa glede zaposlenosti.

Stopa registrirane nezaposlenosti je iskrivljena brojem ljudi koji su se prijavili na biro kao nezaposlene osobe da bi dobivali naknadu za nezaposlenost, uprkos činjenici da su oni neformalno zaposleni ili radno neaktivni.

³¹ NES (2010)

³² Krstic & Sanfey (2006)

³³ Prema istraživanjima koje su proveli Krstic i Sanfey (2006) koja se uglavnom temelje na podacima iz Studija za mjerenje životnog standarda (*Living Standards Measurement Studies*), među osobama koje su bile neformalno zaposlene u sektoru usluga u 2001.godini, preko 50 procenata je prešlo u formalni status u ovom istom sektoru u 2004.godini.

sektoru broj sati je neznatno veći), radnici u formalnom sektoru imaju značajno bolju zaradu–oko 30 procenata–u odnosu na radnike iz neformalnog sektora.³⁴

Međutim čini se da je veliki broj radnika upao u zamku neformalnog zaposlenja, najvjerovatnije zbog lošeg pristupa tržištima rada, nedovoljnog otvaranja novih radnih mjesta u formalnom sektoru i nedostatka vještina koje mogu zadovoljiti potrebe tržišta rada. Udio ženskih i mlađih radnika u neformalnom sektoru je veći nego što je to slučaj u formalnom sektoru. Neformalna ekonomija upošljava veliki broj nisko-kvalificirane radne snage. Osobe sa višim stupnjem obrazovanja i one sa univezitetskim obrazovanjem imaju bolje šanse da izađu iz neformalnog sektora i pređu u formalni.³⁵

3. Razvoj baze ljudskih resursa

Baza ljudskih resursa u Bosni i Hercegovini je istovremeno i neadekvatno razvijena i neiskorištena. Nejednakopravno obrazovanje koje je često i lošeg kvaliteta predstavlja glavnu prepreku zapošljavanju i održivom ekonomskom razvoju u zemlji. Premda je obrazovni sistem doživio umjereni oporavak tokom protekle dekade, još uvijek postoje mnogi izazovi i prepreke, među kojima su najviše izraženi institucionalni ustroj i administrativna fragmentiranost.

Obrazovanje u Bosni i Hercegovini se financira i koordinira na entitetskom i kantonalnom nivou. Iznos sredstava koja se izdvajaju za obrazovanje iz državnog budžeta nije velik i iznosi 4.5 procenta državnog BDP za 2008.godinu; Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine troše približno 4 procenta(RS) i 6 procenata (FBiH) njihovog BDP za obrazovanje, dok Ministarstvo obrazovanja Brčko Distrikta dobija 11.2 procenta iz budžeta Distrikta.³⁶

Uprkos progresu koji je ostvaren u posljednjih nekoliko godina, Bosna i Hercegovina zaostaje za svojim susjedima što se tiče stope upisa u školske ustanove³⁷ sa 89 procenata bruto upisne stope u srednje škole u odnosu na 94 procenta upisanih u srednje škole u Sloveniji i Hrvatskoj; jedino su u Makedoniji stope upisanih u srednje škole manje (**Tabela 7**). Stopa upisa za djecu koja dolaze iz siromašnih porodica gdje roditelji imaju niži stupanj

³⁴ Krstić i Sanfey (2006)

³⁵ Ibid.

³⁶ BHAS (2009), Univerzitet Jyväskylä (2008).

³⁷ Bruto stopa upisa, prema definiciji UNESCO-vog Zavoda za statistiku, predstavlja ukupan broj upisanih na konkretan stupanj obrazovanja koji je iskazan kao procenat zvanične populacije u školskoj dobi koji odgovara istom stupnju obrazovanja u datoj školskoj godini. <http://www.uis.unesco.org/glossary>

obrazovanja je mnogo niža od prosječne, što, sasvim prirodno, predstavlja poteškoću za ovakvu djecu da izađu iz siromaštva.

Tabela 7. Stope upisa u obrazovne ustanove u BiH i ostalim zemljama bivše Jugoslavije, 2007

Stupanj obrazovanja	Makedonija	BiH	Slovenija	Hrvatska	Srbija
Bruto stopa upisa, srednja škola, total	84.2	89.1	93.6	93.6	89.5
Bruto stopa upisa, treći stupanj, total	35.5	33.5	85.5	47.0	48.7
GPI(Indeks rodnoeg pariteta), bruto stopa upisa u osnovne škole ³⁸	1	0.9	1	1	1
Odnos između nastavnika i učenika, osnovna škola	18.3	16	15.6	16.7	16.6
Odnos između nastavnika i učenika, srednja škola	13.7	14	10.2	9.3	10.3

Izvor: WB (Svjetska banka) (2009a).

Premda se stopa upisa u srednje škole čini odgovarajućom, stopa učenika koji završe srednje obrazovanje³⁹ je još uvijek jako niska, sa samo 47.6 procenata radno sposobnih koji su završili srednju školu, za što razlog djelomično leži u visokim stopama onih koji su napustili školovanje (**Tabela 8**). Ovu diskrepancu je moguće objasniti i migracijama mladih ljudi, što uveliko umanjuje bazu ljudskih resursa u zemlji.

Analiza radno sposobnog stanovništva prema stupnju obrazovanja iz 2009.godine otkriva uznemiravajuće činjenice: skoro polovina radno sposobnog stanovništva– 45.3 procenta– ima samo osnovno obrazovanje (odnosno 7 ili 8 završenih razreda škole) (**Tabela 8**). Ovo je djelomično i posljedica rata kada je, zbog razorenosti školskih objekata i rastrojenog obrazovnog procesa, došlo do velikog broja učenika koji su napuštali srednje škole i ostajali samo sa osnovnom školom.⁴⁰ Osobe koje su ulazile u korpus radne snage ranih godina nakon rata su bile najviše pogođene ovim dešavanjima.

Anketa o radnoj snazi pokazuje da je u 2009.godini 78 procenata radno sposobnog stanovništva samo sa osnovnom školom ili manje od toga bilo van korpusa radne snage; a samo 16.3 procenata ovih osoba je bilo zaposleno (**Slika 3**). Mali broj nezaposlenih među

³⁸ Indeks rodnoeg pariteta (GPI) 1 pokazuje paritet među spolovima; GPI koji varira između 0 i 1 predstavlja disparitet u korist dječaka; GPI koji je veći od 1 ukazuje na disparitet u korist djevojčica, (UNESCO)

³⁹ Završetkom obrazovanja se smatra potpun završetak određenog stupnja obrazovanja, odnosno redovne ili njoj ekvivalentne škole koju je osoba završila time što je polagala završni ispit određene redovne škole ili adekvatnog kursa, koji, prema važećim propisima, predstavljaju određeni nivo školskog obrazovanja (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine)

⁴⁰ Pavlovic i dr. (2006)

onima koji imaju samo osnovno obrazovanje je rezultat široko rasprostranjene obeshrabrenosti koja je opet rezultat niskog stupnja zapošljavanja osoba sa osnovnim ili nižim obrazovanjem, što sve skupa rezultira visokom stopom radne neaktivnosti.

Tabela 8. Stopa završetka obrazovanja, 2009, procenti

Populacija u dobi od 15+		<i>Osnovno</i>	<i>Srednje</i>	<i>Tercijarno</i>	<i>Svi stupnjevi</i>
Radno	sposobno				
stanovništvo		45.3	47.6	7.1	100
	-mušk.	34.2	57.5	8.3	100
	-žene	55.7	38.3	6.0	100
Dio radne snage		22.9	65.0	12.1	100
	-mušk.	21.2	68.4	10.4	100
	-žene	25.7	59.3	15.0	100
Zaposleni		22.4	63.3	14.3	100
	-mušk.	20.0	67.8	12.2	100
	-žene	26.4	55.7	17.9	100
Nezaposleni		24.6	70.2	5.1	100
	-mušk.	25.8	69.9	4.3	100
	-žene	23.6	70.0	6.4	100
Neaktivni		62.7	34.1	3.2	100
	-mušk.	50.8	43.5	5.6	100
	-žene	69.9	28.4	1.6	100

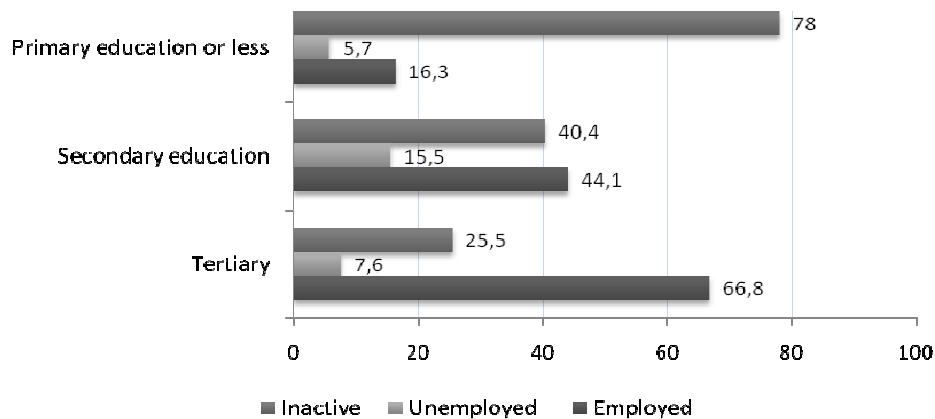
Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS) (2009: Tabela 4)

Sa završenim srednjom školom, šanse da se pronađe posao se značajno poboljšavaju – 2009.godine dvoje od njih pet je bilo zaposleno (**pogledati A.2, Tabela 4a**). Ova grupa stanovništva generalno ima veću stopu učešća na tržištu rada, sa velikim brojem kako zaposlenih (44 procenta) tako i nezaposlenih (15.5 procenata). Oni koji su završili treći stupanj obrazovanja sasvim normalno imaju veću šansu; tri četvrtine ovih osoba pripada korpusu radne snage, a samo 7.6 procenata ovih osoba je nezaposleno..⁴¹

Slika 3 ispod jasno pokazuje međuovisnost između stupnja obrazovanja i statusa po pitanju zaposlenosti: što je veći nivo obrazovanja osobe veće su šanse da ta osoba nađe posao. Suprotno generalnom trendu, među osobama koje imaju treći stupanj obrazovanja više je neaktivnih muškaraca nego žena.

⁴¹ Implicira se da je stopa nezaposlenosti među onima koji su dio radne snage 10 procenata.

Slika 3. Učešće radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15+ na tržištu rada prema završenom stepenu obrazovanja, 2009, procenat radno sposobnog stanovništva

Izvor: LFS (2009).

Druga strana medalje je da osobe sa većim stupnjem obrazovanja imaju bolju šansu da pronađu dobro plaćen posao u inostranstvu. Takozvani „odliv mozgova“ iscrpljuje bazu kvalificiranih ljudskih resursa u zemlji i predstavlja dodatni izazov za tržišta rada. Kao bi se ovaj trend promijenio, neophodno je poboljšati mogućnosti za visoko kvalificirane radnike unutar nacionalne ekonomije.

Kada se na ove brojke gleda kroz prizmu rodne zastupljenosti dolazi se do poražavajućeg dispariteta između učešća u radnoj snazi i završetka određenog stepena obrazovanja. Više od polovine žena u radno sposobnoj dobi nije završilo više od 8 razreda škole, a samo 11 procenata žene iz ove kategorije radi. Velika većina žena koja ima samo osnovno obrazovanje – 85.4 procenta – je ekonomski neaktivno. U poređenju s njima, jedna trećina radnika unutar radne snage je završila samo osnovno obrazovanje. (**Tabela 9**) i samo dvije trećine njih je neaktivno. Razlike među spolovima kada se radi o stopama zaposlenosti su relativno manje za one koji imaju srednji stupanj obrazovanja nego za one koji imaju niži stupanj obrazovanja (**Tabela 9**, za podatke o Entitetima **pogledati Appendix/Dodatak, Tabela 4-4.2b**). Međutim, ipak jedna polovina radno sposobnih muškaraca sa srednjom školom je zaposlena, dok je to kod žena samo jedna trećina.

Tabela 9 Karakteristike radne snage prema stepenu obrazovanja kao procenat radno sposobnog stanovništva (15+)

		<i>Osnovno</i>	<i>Srednje</i>	<i>Tercijarno</i>
Radno	sposobno			
stanovništvo		100	100	100
	-mušk.	100	100	100
	-žene	100	100	100
Dio radne snage		22.0	59.6	74.5
	-mušk.	34.8	66.8	70.2
	-žene	14.7	49.4	80.0
Zaposleni		16.3	44.1	66.8
	-mušk.	25.2	51.0	63.5
	-žene	11.2	34.4	71.3
Nezaposleni		5.7	15.5	7.6
	-mušk.	9.8	15.8	6.7
	-žene	3.5	15.0	8.8
Neaktivni		78.0	40.4	25.5
	-mušk.	65.2	33.2	29.8
	-žene	85.4	50.6	18.8
Stopa nezaposlenosti		25.9	26.0	10.2
	-mušk.	28.2	23.7	9.6
	-žene	23.6	30.3	10.9

Izvor: LFS (2009: Tabela 5).

Uveliko izražene varijacije u stopama zaposlenosti između grupa sa različitim stupnjem obrazovanja ukazuje na značaj obrazovanja i vještina kako prilikom potrage za poslom tako i po pitanju pristupa tržištu rada. Također ove razlike ukazuju i na značaj obrazovanja prilikom pristupa zaposlenju, što je više izraženo kod žena nego kod muškaraca. Stoga, nizak nivo obrazovanja među većim dijelom radno sposobnog predstavlja glavnu prepreku za njihovo zaposlenje.

Bosna i Hercegovina je tokom proteklih dekada prošla kroz fundamentalne socijalne i ekonomske transformacije. Za takvu tranziciju nužno je postojanje iznimno fleksibilne radne snage koja je sposobna da se prilagodi potrebama tržišta koje se vremenom mijenjaju, a naročito i u kontekstu potreba glede pristupa EU. Sistem cjeloživotnog učenja je od ključnog značaja po pitanju trajne prilagodbe ljudskih resursa potrebama tržišta rada koje se mijenjaju, s obzirom da moderne ekonomije zahtijevaju različite profesionalne vještine i odgovornosti u svim sektorima, za razliku od prethodne socijalističke ekonomije.

Da bi se razvila baza ljudskih resursa u Bosni i Hercegovini, neophodno je poboljšati obrazovne metode i pokrivenost. Srednjoškolsko i stručno obrazovanje moraju biti prilagođeni potrebama ekonomije i tržišta rada.

Postoji vidljiv disparitet između ponude i potražnje na tržištu rada, što je rezultat neadekvatne koordinacije politika koje se odnose na ekonomsko planiranje i obrazovni sistem. Čitav niz reformi unutar obrazovnog sistema, kao i samo usvajanje Zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, su polučili dobre rezultate. Međutim, s obzirom da se ove reforme rade više izolirano jedna od druge nego orkestrirano, na potrebe tržišta nije adekvatno odgovoreno. Neophodno je primijeniti interdisciplinarni pristup kako bi se zadovoljilo potrebama tržišta rada u zemlji.

4. Makroekonomski okvir

Tokom perioda 2006-08, ekonomija Bosne i Hercegovine je imala prilično brz rast od nekih 5-6 procenata godišnje. (Tabela 10). Uz nula porast stanovništva,⁴² BDP po glavi stanovnika je rastao istom dinamikom kao i GDP. Ovaj rast je bio rezultat rastuće potražnje na domaćem tržištu, s obzirom da su se plaće i prihod po glavi stanovnika povećali. Veliki priliv novčanih doznaka iz inostranstva i povećano kreditiranje stanovništva radi dalje potrošnje su također doprinjeli povećanoj potrošnji. Rast izvoza je također bio znakovit, premda je on uvijek puno manji od rasta uvoza, što rezultira sve većom negativnom trgovinskom bilancom. Porast investicija u ekonomiju je bio snažan, s obzirom da su banke godišnje davale značajne iznose kredita privatnim kompanijama. Makroekonomski osnovni indikatori u zemlji su također bili kontinuirano stabilni. Inflacija je držana pod kontrolom, osim tokom prvog perioda 2008.godine, kada je dosegla 7 procenata, što se može objasniti svjetskom krizom nafte i cijena hrane. Također, ubiranje prihoda od poreza je poraslo, dok se strani dug smanjio.

Tabela 10: Pregled ekonomskog i tržišta rada – stope rasta

	2006-07	2007-08	2008-09
BDP	6	5.5	-3*
Radna snaga	1.6	-2.8	-2.6
Zaposlenost	4.8	4.7	-3.5

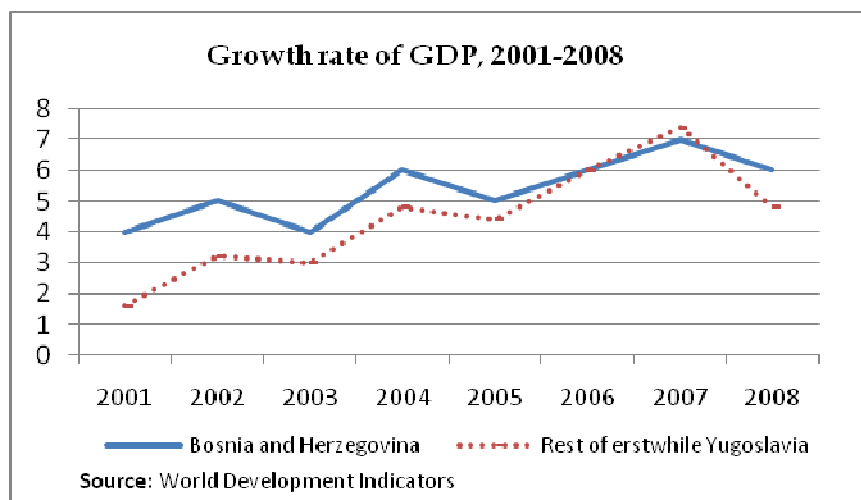
Izvor: LFS (2009) i UN statistika nacionalnih računa, <http://unstats.un.org/>

⁴² BiH – brojevi pokazatelja za 2009, str. 6. Procjenjuje se da je broj ukupnog stanovništva ostao nepromijenjen u periodu od 2004 i 2008. godine. Ostale procjene, kao što su one iz Ankete o radnoj snazi, ukazuju na pad broja stanovnika do 7 procenata u periodu od 2006 – 2009 godina.

Napom.*Brojke koje pokazuju rast BDP 2009 se temelje na procjeni DEP (NEP 2010)

Što se tiče Entiteta, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska su slijedile ovaj trend. Rast u Brčko Distriktu je bio nestabilniji, međutim, s obzirom na mali udio Distrikta u ekonomiji, ovakav rast nije uveliko uticao na ukupan rast. Bosna i Hercegovina je također nadmašila zemlje koje su nekada sačinjavale bivšu Jugoslaviju - Makedonija, Crna Gora, Hrvatska, Srbija i Slovenija – u periodu od 2001.godine naovamo. (Slika 4).

Slika 4. Rast BDP

Izvor: WDI (Indikatori svjetskog razvoja) (2009)

Međutim, od 2008.godine, zbog globalne finansijske krize, došlo je do usporavanja ekonomskog rasta. Procjene DEP-a, u skladu sa predviđanjima MMF, govore o ukupnom padu stvarnog BDP za 3 procenta u 2009.godini.⁴³ Ovakva situacija je izazvana padom priliva novčanih doznaka iz inostranstva, što je uticalo na domaću potražnju; FDI (strane direktne investicije) su opale, a izvozni partneri, kao što su Italija i Njemačka, su imali najgori zabilježeni rast u posljednjih 20 godina što je uticalo na njihove potrebe za izvoznom robom. Industrijske grane koje su bile najviše pogođene su metalurška, elektroenergetska i proizvodnja mašina i aparata koji zajedno predstavljaju više od 60 procenata izvozne vrijednosti. Još jedan kanal za projenos ove krize je bila finansijska industrija. Velike BiH banke koje su u stranom vlasništvu su smanjile kreditiranje, s obzirom da su i njihova sredstva presušila. Ovakva situacija je najviše uticala na industrijske grane koje su ovisne o kreditiranju, kao što su građevinarstvo, proizvodnja automobila i mašina. Očekuje se da će smanjenje ovakvih aktivnosti dovesti do efekta

⁴³ NEP (2010)

prelivanja i u one industrijske grane koje su vezane za gore navedene, kao što su proizvodnja metala, građevinskog materijala, energije, itd.

Ekonomska kriza je brzo prerasla u krizu zapošljavanja koja je počela krajem 2008.godine, što je evidentno kroz procenat od 5.7 porasta nezaposlenosti u 2009.godini. (Tabela 4), te povećanja neformalnog zapošljavanja i siromaštva. Iako je nagori dio krize prošao, očekuje se da će oporavak teći sporo, sa nula rastom u 2010 godini.

4.1. Zapošljavanje i ekonomska dinamika

Sektor poljoprivrede učestvuje u ekonomiji u iznosu od 10 procenata, a prate ga sektor industrije sa 25 i sektor usluga sa 65 procenata. Premda je procenat doprinosa sektora usluga ekonomskom rastu sukladan veličini ovog sektora (60-65 procenata), sektor industrije je doprinjeo više (oko jedne trećine ukupnog rasta dolazi iz ovog sektora), dok je doprinos sektora poljoprivrede manji od njegovog ukupnog udjela u ekonomiji. (Tabela 13).

Tabela 11. Sektorska struktura BDP

	2005	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda	10.1	10.3	9.8	8.9	
Industrija	25.7	25.4	26.4	27.4	
<i>Proizvodnja</i>	11.5	12.6	14.6	15.4	
<i>Građevinarstvo</i>	4.9	5.3	6.3	7.3	
<i>Ostalo</i>	9.2	7.5	5.5	4.7	
Usluge	64.2	64.3	63.9	63.7	
Ukupno	100	100	100	100	
Sektorska struktura zaposlenosti	2005	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda		20.6	19.8	20.6	21.2
Industrija		30.7	32.6	32.5	31.5
Usluge		48.7	47.5	47.0	47.3
Ukupno		100	100	100	100

Tabela 11a. Radna produktivnost (U KM po uposlenom)

	2006	2007	2008
Poljoprivreda	9687	9786	8916
Industrija	16070	16022	17397
Usluge	25634	26633	27897
Ukupno	19414	19814	20585

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2007, 2008).

Kada se razmotri sektorska struktura zaposlenosti, moguće je uočiti disparitet između veličine sektora u smislu dodane vrijednosti i broja osoba koje taj sektor upošljava. Ekonomskom rastu uglavnom doprinose sektor industrije i usluga, koji su doprinjeli oko

90-95 procenata ekonomskom rastu koji je ostvaren u periodu 2005-08 (**Tabela 13**). Međutim, sektor usluga nije na proporcionalan način doprinjeo porastu zaposlenosti.⁴⁴ Tokom perioda 2007-08 sektor poljoprivrede je bio taj koji je uglavnom doprinjeo porastu zaposlenosti, gdje je doprinos ovog sektora u periodu 2006-08 bio visokih 20 procenata. S obzirom da je poljoprivredni sektor u istom periodu doprinjeo samo 7 procenata ukupnom ekonomskom rastu, moguće je zaključiti da su oni koji su uposleni u ovom sektoru postali značajno neučinkoviti, kao i siromašniji od ostalih radnika iz drugih sektora. Mogućnost apsorpcije viška radne snage po cijenu radne produktivnosti ovom sektoru daje veliku elastičnost kada se radi o zaposlenosti. (**Tabela 14**).⁴⁵ S druge strane, u sektoru usluga gdje je rast išao po cijenu zaposlenosti, elastičnost po pitanju zaposlenosti je bila niska. Samo je oko 38 procenata ekonomskog rasta bio rezultat povećanja radne snage, dok je ostatak bio rezultat povećanja produktivnosti. S obzirom da sektor usluga ima tendenciju da je radno intenzivan s obzirom na relativno mali obim povećanja proizvodnje, visoka stopa rasta produktivnosti u ovom sektoru ukazuje na strukturalnu promjenu od usluga sa niskom produktivnošću ka uslugama koje su više intenzivne po pitanju znanja i tehnologije i imaju veću produktivnost. Čini se da je u sektoru industrije rast rezultat zdrave kombinacije rasta zaposlenosti i produktivnosti.

Table 12. Indeksi rasta, zaposlenosti i dodane vrijednosti. 2006=100

Zaposlenost	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda	100	100.60	109.58	108.98
Industrija	100	111.24	116.06	108.43
Usluge	100	102.28	105.82	102.78
Ukupno	100	104.81	109.74	105.80

Index dodane vrijednosti 2006=100	2005	2006	2007	2008
Poljoprivreda	95.516	100	101.630	100.865
Industrija	97.749	100	110.914	125.646
Usluge	96.529	100	106.264	115.166
Ukupno	96.735	100	106.970	116.360

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2008)

⁴⁴ Trend se u 2009. godini okrenuo, što se može pripisati globalnoj finansijskoj krizi – očekivani rezultat je povećana neformalizacija tržišta rada. Usluge i poljoprivreda su dva sektora koja su sposobna da apsorbuju rad u neformalnom smislu.

⁴⁵ Elastičnost zaposlenosti je definirana kao procentualno povećanje zaposlenosti zbog procentualnog povećanja output-a.

Table 12a. Stopa rasta produktivnosti, 2006-2008

Sektor	2007	2008
Poljoprivreda	1.031	-8.716
Industrija	-0.331	9.582
Usluge	3.985	9.343
Ukupno	2.161	6.619

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2007, 2008).

Specifične stope rasta produktivnosti su pokazane u **Tabeli 12a**. Donekle je iznenađujuće da je najveći rast produktivnosti zabilježen u sektoru usluga, kojeg prati sektor industrije, nakon kojeg slijedi sektor poljoprivrede.⁴⁶ Kriza je još više pogoršala ovaj disparitet između doprinosa ekonomskom rastu i zaposlenosti. (**Tabele 13 i 14**). Dok je generalno nivo zaposlenosti opao, on je manje više ostao stabilan u sektoru poljoprivrede. Prošle godine došlo je do pada produktivnosti u sektoru poljoprivrede, dok je u ostalim sektorima doslo do povećanja. Povećanje produktivnosti u sektoru industrije je bilo dvostruko veće od povećanja u sektoru usluga, što se može objasniti većim padom stope zaposlenosti u sektoru usluga i nemogućnošću sektora industrije da apsorbira neformalni rad ili podzaposlenost.

Jedan od glavnih generatora ekonomskog rasta je sektor industrije koji je ostvario rast za jednu četvrtinu u periodu 2006 i 2008 (**Tabela 12**). Oko dvije trećine rasta proizvodnje je rezultat povećanja zaposlenosti, dok je ostatak rezultat rasta produktivnosti. (**Tabela 14**). Ovakav odnos je poželjan da bi se moglo odoljeti izazovima koje predstavlja povećanje zaposlenosti, produktivnost i povrat u rad, te ponovna izgradnja ekonomije. Rast unutar dinamičnog industrijskog sektora je ostvaren uglavnom zahvaljujući proizvođačkoj industriji. 2006.godine , 76 procenata, 2007.godine 65 procenata i 2008.godine 38 procenata rasta u sektoru industrije je ostvareno zahvaljujući proizvođačkoj industriji.⁴⁷ U istom periodu, sektor građevinarstva daje konzistentan doprinos industrijskom rastu u iznosu od oko 30 procenata. S obzirom da je proizvođačka industrija sektor koji zahtijeva dugoročne obaveze što se tiče investiranja, infrastrukture i ostalog, rast ovog sektora signalizira i na generalno poboljšanje ekonomije. Proizvođački sektor, po pravilu, daje manje mogućnosti od ostalih sektora za neformalno zapošljavanje.

⁴⁶ Normalno bi se očekivalo da je produktivnost najveća u industriji, gdje je obim zamjene rada kapitalom najveći.

⁴⁷ Izračun iz **Tabele 11**

Tabela 13. Sektorski pristup ekonomskom rastu

BDP	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Ukupno
2006	11.6	22.6	65.8	100
2007	5.9	33.4	60.7	100
2008	3.7	34.1	62.2	100
Zaposlenost				
2006	-	-	-	-
2007	2.6	73.7	23.7	100
2008	36.6	29.3	34.1	100

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2008)

Tabela 14. Elastičnost zaposlenosti, 2006-2008

	2006	2008
Poljoprivreda	1	(11.08)
Industrija	1	0.63
Usluge	1	0.38
Ukupno	1	0.60

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2008)

4.1. Razdvajanje ekonomskog rasta od mogućnosti za zapošljavanje

U uvodu ove studije smo prezentirali jednačinu za razdvajanje ekonomskog rasta od mogućnosti za zapošljavanje. Rezultati za Bosnu i Hercegovinu su prikazani u **Tabeli 15**. Ova tabela pokazuje da je prije krize veliki dio ekonomskog rasta bio ostvaren zahvaljujući porastu zaposlenosti. Ovo naročito vrijedi za period 2007-08. Produktivnost je manje doprinijela rastu BDP po glavi stanovnika.⁴⁸ Ostvareno je poboljšanje u starosnoj strukturi stanovništva s obzirom na proporcionalan rast radno sposobnog stanovništva, premda je potrebno imati na umu da se ne očekuje da će se ovakav trend nastaviti, s obzirom da Bosna i Hercegovina ima sve više stanovništva starije dobi. Međutim, kako je već ranije naglašeno, ove agregirane brojke skrivaju značajne razlike između ekonomskih sektora. Pod utjecajem krize i zbog činjenice da je došlo do pada zaposlenosti i BDP trendovi su se potpuno preokrenuli.

⁴⁸ Međutim, postoji stav da je ovaj rast prenapuhan- LFS (2009) ukazuje na opadanje broja stanovništva koje je prilično znakovito. Ako brojke nisu tačne, onda je i rast BDP po glavi stanovnika prenapuhan, s obzirom na takvu starosnu strukturu. Također, i ostali indikatori bi mogli biti na ovaj način pogođeni.

Table 15. Razlučivanje ekonomskog rasta

	2006-07	2007-08	2008-09*
BDP po glavi stanovnika	7.5	8.5	-0.5
Starosna struktura	1.4	0.4	0.5
Stopa aktivnosti	1.9	-0.1	-0.5
Stopa zaposlenosti	3.1	7.5	-0.9
Produktivnost	1.1	0.8	0.5
Iznos	7.5	8.5	-0.5

Izvor: LFS (2009) i Nacionalni računi (2008)

Napomena: *Iznos BDP za 2009.god se temelji na procjeni DEP-a (NEP 2010)

5. Siromaštvo i neravnopravnost

Podaci o siromaštvu i ekonomskoj neravnopravnosti u Bosni i Hercegovini nisu pouzdani, a ni validni. Za 2007.godinu je urađeno istraživanje o budžetima domaćinstava u formi Ankete za mjerenje životnih standarda, dok je za 2004. i 2007.godinu urađeno u formi Ankete o potrošnji domaćinstava⁴⁹ Međutim, pošto je kvalitet podataka iz Ankete za 2001 godinu prilično loš i s obzirom da su podaci u velikoj mjeri nekompatibilni sa podacima drugih anketa koje su rađene kasnije, informacije iz Ankete rađene za 2001.godinu nisu korištene u ovoj analizi. Nažalost, ankete ne uključuju nikakve informacije o prihodu, te se stoga ne mogu prikupiti potencijalno korisne informacije o izvoru prihoda i prihodu na osnovu zaposlenja. Zbog ovakvog stanja nije moguće porediti podatke o potrošnji sa podacima o prihodu, čime je također otežana i verifikacija pouzdanosti takvih podataka. Pored toga, postoje određene zabrinutosti glede metodologije za izračun linije siromaštva, o čemu se govori i u anketi.⁵⁰ Prezentirane su tri alternativne linije siromaštva, od čega se jedna preferira, dok je druga odabrana zbog komparabilnosti sa ranijim anketama.

⁴⁹ Rezultati ankete se mogu pronaći na web stranici Federalnog Zavoda za statistiku (<http://www.fzs.ba>).

⁵⁰ HBS (2007b: 13-20).

Tabela 16. Stopa siromaštva prikazana po Entitetima i sredinama u 2004 i 2007

	<i>Ruralne i urbane sredine</i>		<i>Ruralne sredine</i>		<i>Urbane sredine</i>	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007
BiH	17.9	18.6	23.1	23.9	11.0	11.0
FBiH	18.5	17.4	25.2	23.6	10.8	9.9
RS	17.5	20.2	20.6	23.9	12.1	13.2
RD	7.9	25.0	13.8	32.5	1.1	16.5

Izvor: HBS (Anketa o potrošnji domaćinstava) (2007b).

Poređenje rezultata iz Anketa o potrošnji domaćinstava u 2004 i 2007 godini pokazuje da se siromaštvo kao pojava u određenoj mjeri povećalo tokom ovog perioda (**Tabela 16**). Ovakvo mišljenje je teško prihvatiti kao nominalnu vrijednost. U periodu koji je u pitanju zabilježen je značajan ekonomski rast, kao i poboljšanje ključnih indikatora tržišta rada, kao što je, na primjer, stopa zaposlenosti. Analiza podataka Entiteta baca dalju sumnju na validnost ovakvih tvrdnji. Iznimno visoko povećanje siromaštva u Brčko Distriktu je jednostavno toliko visoko da bi bilo kredibilno. Također, rezultati koji govore da se stopa siromaštva u Republici Srpskoj povećala, a u Federaciji Bosne i Hercegovine smanjila su u najmanju ruku čudni, ako se zna da je ekonomski učinak u Republici Srpskoj bolji od onog u Federaciji. Jedini zaključci koji se mogu izvesti, uz određeni stupanj sigurnosti, su da siromaštvo i daje ostaje ozbiljan problem u Bosni i Hercegovini, te da prilično visok ekonomski rast u godinama prije ekonomske krize, to jest u periodu 2008-2009, nije imao značajnog uticaja na ovu situaciju.

Stopa siromaštva podrazumijeva čitav niz logičkih korelacija sa demografskim karakteristikama domaćinstava. Kao prvo, ono se čvrsto veže za veličinu domaćinstva. Dok samo 10 procenata domaćinstava sa jednim članom i manje od 15 procenata domaćinstava sa dva do tri člana žive u siromaštvu, gotovo jedna trećina domaćinstava sa pet i više članova su siromašna. Generalno, stopa siromaštva je niža kod domaćinstava na čijem je čelu žena nego kod domaćinstava na čijem je čelu muškarac, međutim na to utiče i činjenica da su domaćinstava čija je glava žena uglavnom, po veličini, manja. Međutim, kada je veličina domaćinstva konstantna rezultati pokazuju da su domaćinstva čija je glava žena sklonija siromaštvu nego ona na čijem je čelu muškarac.⁵¹ Stopa siromaštva također varira u odnosu na starosnu dob glave domaćinstva. Ova stopa je veća kod domaćinstava gdje je glava domaćinstva mlađa osoba, u dobi od 25-40 godina, nego kod domaćinstava gdje je glava domaćinstva u starosnoj dobi od 50-64 godine. Sasvim je izvjesno da je ovo rezultat povoljnije stope ovisnosti u domaćinstvima gdje je glava domaćinstva starija osoba, ali isto tako može biti i odraz poteškoća sa kojima se suočavaju mlađe osobe u pronalaženju čvrste podloge na tržištu rada.

⁵¹ HBS Anketa o potrošnji domaćinstava (2007b: 26-27).

Tabela 17. Stopa siromaštva prema statusu glave domaćinstva na tržištu rada, izraženo u procentima

	<i>Zaposlen</i>	<i>Nezaposlen</i>	<i>Penzioner</i>	<i>Ostalo neaktivan</i>	<i>Sve kategorije</i>
BiH	16.4	26.8	17.3	22.2	18.6
FBiH	16.4	25.9	15.7	18.9	17.4
RS	16.0	27.6	19.8	27.1	20.2
BD	25.7	31.2	22.2	21.3	25.0

Izvor: HBS Anketa o potrošnji domaćinstava(2007b).

Prirodno, siromaštvo je čvrsto vezano za zaposlenost. (Tabela 17). Stopa siromaštva među domaćinstvima gdje je glava domaćinstva nezaposlena osoba je dva puta veća nego kod domaćinstava gdje je glava domaćinstva osoba koja je zaposlena. Ono što je možda još važnije za istaći je da je čak i među ovom posljednjom kategorijom više od 16 procenata domaćinstava siromašno. Dok je zapošljavanje možda nužno da bi se izbjeglo siromaštvo, ono nije uvijek samo po sebi dovoljno. Generalno, postoji deficit ne samo što se tiče zapošljavanja, nego i dostojanstvenog rada i produktivnog zapošljavanja. Sasvim je jasno da u Bosni i Hercegovini još uvijek postoji veliki broj siromašnih među osobama koje rade. Kada se prenese stopa siromaštva među domaćinstvima gdje je glava domaćinstva nezaposlena osoba na ukupnu zaposlenost, dobiće se procjena koja govori da je u Bosni i Hercegovini u 2007.godini bilo nekih 120 – 150 hiljada osoba koje rade siromašno.⁵²

Tabela 18. Stopa siromaštva prema statusu zaposlenja glave domaćinstva, izraženo u procentima

	<i>Poslodavac</i>	<i>Samozaposleni</i>	<i>Stalno uposlen</i>	<i>Ostala vrsta zaposlenja</i>	<i>Ukupno</i>
BiH	10.5	21.1	15.3	28.3	18.2
FBiH	9.5	22.0	14.2	27.9	17.6
RS	11.6	19.1	16.9	28.1	18.6
BD	21.0	32.4	22.1	42.7	27.7

Izvor: HBS Anketa o potrošnji domaćinstava (2007b).

Napomena: 'Ostala vrsta zaposlenja' se odnosi na uposlenike koji nisu imali „ugovore na neograničeno“.

⁵² Ova brojka je dobivena množenjem broja zaposlenih osoba u 2007.godini – 850,000 – sa stopom siromaštva (16.4 procenta). To je surogat stvarne brojke, s obzirom da je zanemarena činjenica da stopa zaposlenosti može varirati između siromašnih domaćinstava i onih koja to nisu.

Tabela 19. Stopa siromaštva prema sektoru zaposlenja glave domaćinstva, izraženo u procentima

	<i>Poljoprivreda</i>	<i>Industrija</i>	<i>Građevinarstvo</i>	<i>Trgovina i transportt</i>	<i>Ostalo</i>	<i>Svi sektori</i>
BiH	25.3	21.0	26.6	11.4	10.4	18.2
FBiH	26.1	20.2	26.9	11.0	9.7	17.6
RS	24.1	22.3	24.3	11.2	11.6	18.6
BD	40.3	23.3	45.6	24.6	12.3	27.7

Izvor: HBS (Anketa o potrošnji domaćinstava) (2007b).

Kao što se može i očekivati, priroda zaposlenja, isto kao i sektor zaposlenja su bitni faktori u kontekstu siromaštva. Oni sa stalnim zaposlenjem su izloženi siromaštvu u daleko manjoj mjeri nego oni koji su samozaposleni ili imaju neki drugi oblik, uglavnom privremeni, zaposlenja. (Tabela 18). Ono što iznenađuje je da je stopa siromaštva među onima koji imaju neke druge oblike zaposlenja, npr. bez stalnog ugovora, isto tako visoka kao i kod osoba koje su nezaposlene. Ovakav podatak ukazuje na široko raširenu pojavu rizičnih, nestabilnih zaposlenja koja su povezana sa povećanom neformalnom ekonomijom. Također, ovakvo stanje zahtijeva da se fokus zapošljavanja stavi na aktivnosti koje jednakom mjerom ističu potrebu za povećanjem stope zaposlenosti i otvaranja novih radnih mjesta, kao i potrebu da se osigura produktivno zapošljavanje, adekvatna zarada za radnike i obezbijede uvjeti za dostojanstveni rad.

Analiza stope siromaštva prema sektoru zaposlenja glave domaćinstva pruža donekle neočekivanu sliku. (Tabela 19). Ne samo da je stopa siromaštva iznad prosjeka među onim osobama koje su zaposlene u sektoru poljoprivrede, nego isto tako i među onima koji rade u sektoru građevinarstva i industrije. Suprotno tome, ova stopa je daleko niža među onim osobama koje rade u sektoru usluga. Premda je ovakva situacija u sektoru usluga rezultat brzog povećanja produktivnosti u ovom sektoru, (pogledati Tabelu 12a), velika razlika između sekora industrije i usluga je još uvijek značajna. Ovakvo stanje nalaže dalje istraživanje kako bi se otkrili i razumjeli razlozi ovakvim razlikama.

Tabela 20. Stopa siromaštva prema stepenu obrazovanja glave domaćinstva, izraženo u procentima.

	<i>Nema nikakvo obrazovanje</i>	<i>Osnovno</i>	<i>Srednje</i>	<i>Tercijarno</i>	<i>Svi stupnjevi</i>
BiH	33.3	24.2	15.5	3.2	18.6
FBiH	30.2	24.1	14.7	3.2	17.4
RS	38.4	23.8	16.5	3.4	20.2
BD	19.6	32.1	23.3	5.0	25.0

Izvor: HBS Anketa o potrošnji domaćinstava 2007b, str. 70

Obrazovanje je najvjerovatnije najznačajniji faktor koj utječe na izloženost siromaštvu. Stopa siromaštva se značajno smanjuje sa većim stepenom obrazovanja glave domaćinstva.

(Tabela 20). Jaka veza između obrazovanja i nepostojanja siromaštva se ostvaruje preko tržišta rada. Kako je to gore detaljnije prikazano, (Tabela 8) pristup tržištu rada i pristup visoko kvalitetnim poslovima se značajno povećavaju što je stupanj obrazovanja veći, premda još uvijek u ovom smislu postoje značajne razlike među spolovima. Brojke iz Tabele 20 nanovo potvrđuju zaključak da je pristup visoko kvalitetnom obrazovanju većeg stupnja od ključnog značaja.

Tabela 21. Distribucija potrošnje prema kvintilama

<i>Kvintila</i>	<i>KM</i>	<i>% medijane</i>	<i>% udio totala</i>
1	2,211	45	2.9
2	2,952	60	7.2
3	3,572	73	12.7
4	4,194	86	19.2
5	4,904	100	26.8
6	5,765	118	35.6
7	6,807	139	46.1
8	8,198	167	58.6
9	10,810	221	74.2
10	17,767	362	100

Izvor: HBS Anketa o potrošnji domaćinstava(2007b: 42).

Rezultati Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2007.godine ukazuju da ekonomska nejednakost, mjereno indikatorima potrošnje, i dalje ostaje unutar razumnih granica, te da se čak i smanjila tokom posljednjih godina. (Tabela 21). *Gini* koeficijent potrošnje je u periodu 2004-2007 opao sa 0.36 na 0.33. 2007.godine *Gini* koeficijent je u urbanim područjima iznosio 0.34, a u ruralnim 0.33, što ukazuje na relativno male razlike između urbanih i ruralnih područja u ovom kontekstu..⁵³ Generalno, *Gini* koeficijent potrošnje u BiH je veći od onog u većini zemalja EU, ali, manje više, nalazi se na nivou koeficijenta susjednih zemalja..⁵⁴ Međutim, važno je napomenuti da se brojke odnose na potrošnju, a ne na prihod. Poznato je da kako privatni (konkretno, novčane doznake iz inostranstva) tako i javni novčani transferi predstavljaju značajan izvor prihoda za mnoga domaćinstva u Bosni i Hercegovini, premda nije moguće na osnovu dostupnih statističkih podataka procijeniti utjecaj koji ima distribucija istih. Slično tome, nemoguće je procijeniti apsolutnu ili relativnu količinu prihoda ostvarenog na osnovu rada ili magnitudu nejednakosti u ovom kontekstu.

⁵³ HBS (Anketa o potrošnji domaćinstava) (2007b).

⁵⁴ HDR (Izveštaj o ljudskom razvoju) (2009). Većina zemalja u EU ima *Gini* koeficijent ispod 0.3, koji je nešto veći od onog u Bosni i Hercegovini, Albaniji i Makedoniji, ali i niži od onog u Srbiji i Hrvatskoj

Zaključne ocjene

Uprkos ostvarenom ekonomskom rastu i poboljšanjima do kojih je došlo na tržištu rada tokom godina koje su prethodile globalnoj ekonomskoj krizi, ljudski resursi u Bosni i Hercegovini su i dalje nedovoljno iskorišteni. Čak šta više, gotovo polovina radno sposobnog stanovništva – u ovoj studiji definirani kao osobe u starosnoj dobi od 15 do 64 godine starosti – ne učestvuje u radnoj snazi, a među onima koji jesu dio radne snage jedna osoba od njih četiri je nezaposlena. Uglavnom, nezaposlenost je dugoročna i strukturalna, što ukazuje na činjenicu da je jako teško ući na tržište rada. Kao rezultat ovakvog stanja, samo četiri od deset Bosanaca i Hercegovaca radno sposobne dobi je ekonomski aktivno; vrlo često, kod onih koji rade produktivnost i povrat u rad su neadekvatni. Plaće su i dalje jako niske, u odnosu na EU i regionalne standarde, što ljude navodi da migriraju u inostranstvo u potrazi za poslom. U 2007.godini zabilježeno je nekih 125,000 – 150,000 osoba koje rade, a koje su u isto vrijeme siromašne – uprkos činjenici da su imale posao, ove osobe nisu zarađivale dovoljno da bi sebe i osobe ovisne o njima izvukle iz siromaštva.

Ovakva situacija dovodi do ogromne neiskorištenosti radno sposobnog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Većina porodica i domaćinstava u Bosni i Hercegovini posjeduje ljudski potencijal, i sasvim sigurno, i dovoljno volje i spremnosti da se uključe, u većoj mjeri i na produktivniji način, u ekonomske aktivnosti kako bi poboljšali vlastito materijalno stanje, čime bi doprinjeli i ekonomskom razvoju zemlje. U odsustvu adekvatnih prilika da to ostvare u svojoj zemlji, mnogi od njih su se odselili u inostranstvo gdje su prilike za zaposlenje i mogućnosti zarade atraktivniji.

Sasvim je jasno da je ekonomija Bosne i Hercegovine nedovoljno razvijena u odnosu na bazu ljudskih resursa. Diskrepanca između baze ljudskih resursa i sposobnosti ekonomije da svoje resurse iskoristi na produktivan način se može smanjiti na dva načina: putem nacionalnog ekonomskog razvoja sa što većim brojem radnih mjesta ili putem postepenog sužavanja baze ljudskih resursa.

Čini se da je ekonomska nejednolikost velika, premda situacija nije tako alarmantna. 2007.godine *Gini* koeficijent potrošnje je, prema procjenama, iznosio 0.34, i uprkos što je ovaj iznos koeficijenta veći od prosjeka u zemljama EU, on je u skladu sa koeficijentom susjednih zemalja. Međutim, u odsustvu pouzdanih podataka o prihodu, praktično je nemoguće uraditi analizu distribucije prihoda i prihodovne nejednakosti. Sasvim je izvjesno da je prihod ostvaren na osnovu nezaposlenosti više nejednolik nego što to indicira *Gini* koeficijent potrošnje, s obzirom da je poznato da su privatni i javni novčani transferi bitan izvor prihoda za većinu domaćinstava u Bosni i Hercegovini. Kao drugo, ako je uočeno da nedostatak materijalnih resursa i nedostatak moći i izbora predstavljaju glavne razloge za siromaštvo, onda statistika o potrošnji predstavlja samo jedan dio priče. Isto

tako, važno je istaći da je sloboda pojedinca da odlučuje i kreira svoju sreću uveliko umanjena u odsustvu adekvatnog i jednakopravnog pristupa zapošljavanju i dostojanstvenom radu.

Kao treće, podaci o potrošnji domaćinstava mogu prikriti važne razlike unutar samog domaćinstva i ono što nije nimalo nevažno, a to su nejednakosti između muškaraca i žena. Podaci o radnoj snazi jasno ukazuju na rodnu neravnopravnost po pitanju pristupa i učešća na tržištu rada i to na štetu žena. Žene učestvuju na tržištu rada u znatno manjoj mjeri nego muškarci i veća je vjerovatnoća za njihovu nezaposlenost. Moglo bi se reći da je ova uočena nejednakopravnost više rezultat nejednakih mogućnosti, nego razlika u stupnju obrazovanja i ostalim faktorima koji utiču na zapošljavanje. Neophodno je uraditi detaljnu analizu kako bi se identificirali i izliječili uzroci velike rodne neravnopravnosti na tržištu rada.

Loša iskorištenost ljudskih resursa zemlje i evidentna rodna nejednakopravnost su naročito zabrinjavajući ako se uzme u obzir činjenica da stanovništvo u Bosni i Hercegovini, po starosnoj strukturi, postaje rapidno starije, što će sasvim sigurno biti slučaj i u narednim godinama. Ratna devastacija i vrlo niska stopa rodности u kombinaciji sa vrlo visokom stopom migracije u inostranstvo su rezultirali vrlo niskom stopom nataliteta i malim brojem djece i omladine unutar populacije. Dok je udio djece (u dobi ispod 15 godina) unutar populacije opao sa 34 procenta u 1971 na 15 procenata u 2007. godini (**Slika 1**), udio starijih osoba (u dobi od 65 i više) se povećao. Predviđa se da će se ovakvo rapidno starenje populacije nastaviti i u bliskoj budućnosti. S obzirom da se broj starijih osoba povećava u isto vrijeme kada se broj mladih osoba koje ulaze na tržište rada smanjuje, stopa ovisnosti, koja predstavlja broj usta koja svaki hranitelj porodice treba nahraniti, će opadati. Biće neophodno ostvariti veću produktivnost, koja će rezultirati i većim prihodom od rada, kao i veću stopu zaposlenosti i bolju iskorištenost radno sposobnog stanovništva da se, ne samo, održe materijalni standardi života, nego da se spriječi njihov pad tokom nadolazećih godina.

Izazov rapidnog povećanja produktivnog zapošljavanja i dostojanstvenog rada kroz inkluzivniji ekonomski razvoj sa akcentom na što veći broj radnih mjesta treba odoliti izazovima barem triju širih frontova.

Kao prvo, investicije u ljudski potencijal trebaju biti dignute na veći kvalitativni nivo. S obzirom da Bosna i Hercegovina ima aspiracije za punopravnu integraciju u evropski ekonomski prostor, te da postane jednakopravna članica porodice evropskih zemalja, njene referentne tačke će morati biti iste kao one ostalih evropskih zemalja. Na području razvoja ljudskih potencijala, Bosna i Hercegovina još uvijek zaostaje u poređenju sa ostalim evropskim zemljama. Udio odrasle populacije sa visokim pa i srednjoškolskim obrazovanjem prati nivo ostalih zemalja regiona. Također, postoje ozbiljne, ali manje

dokumentovane, zabrinutosti po pitanju kvaliteta i relevantnosti obrazovanja, kao i kapaciteta obrazovnog sistema za prijenos znanja i visokokvalitetnih vještina. Podaci sa tržišta rada i rezultati dobiveni anketama o potrošnji domaćinstava pokazuju da je obrazovanje najbitniji faktor koji određuje budućnost mladih ljudi glede produktivnog zapošljavanja i izbjegavanja rizika od nezaposlenosti i siromaštva. Jednak pristup visoko kvalitetnom obrazovanju i sticanju vještina na svim nivoima je od ključnog značaja. Pristup mora biti jednak za sve i utemeljen na istim vrijednostima.

Kao drugo, neophodno je poboljšati mogućnosti i osigurati povrat ljudskom kapitalu. Mračni statistički pokazatelji o stopama zaposlenosti, nezaposlenosti i učešću radne snage, te veliki broj Bosanaca i Hercegovaca koji i dalje rade u stranim zemljama govore sami za sebe. Neophodno je održavati stope ekonomskog rasta visokim kako bi se mogao iskoristiti puni potencijal ljudskih resursa i kako bi se postepeno ukinuo jaz između Bosne i Hercegovine i većine zemalja Evropske Unije po pitanju ekonomskog razvoja i ukupnog učinka. Ovakav ekonomski razvoj treba biti vođen učinkovitošću i inovacijama. Neophodno je da ga prati brzi tehnološki razvoj, i što je neizbježno, daljnje strukturalne promjene. Premda se dosta toga može postići daljnjim poboljšanjima ukupnog poslovnog okruženja i smanjenjima 'troškova vođenja biznisa', neophodne su proaktivnije politike u formi razvojne strategije koje će aktivno pomoći i usmjeriti ekonomski i socijalni razvoj.

Kao treće, neophodno je riješiti vrlo kompleksno pitanje nejednakopravnosti. Bosna i Hercegovina ne smije sebi dopustiti, a ne bi trebala ni prihvatati, ekonomski i socijalni razvoj koji rezultiraju pobjednicima i gubitnicima. Već postoji velika podjela na one koji imaju pristup produktivnom zapošljavanju i one koji to nemaju. U ovu podjelu je još dodatno uključena i značajna nejednakopravnost spolova po pitanju pristupa zaposlenju i ekonomskim mogućnostima. Pitanje uključenosti i eliminacije uzroka nejednakih mogućnosti za oba spola, kao i za ostale grupe u društvu treba biti razmatrano u sklopu paketa ukupne strategije koji za cilj ima produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sviju. Neophodno je bolje poznavanje faktora i uzroka koji stvaraju i osnažuju nejednakopravnost kako bi se mogle izraditi efikasne politike.

Međutim, bitno je ovu donekle mračnu sliku koja izranja iz naprijed rečenog staviti u odgovarajuću perspektivu. Možda su se samo neke, ako je uopće i jedna, od evropskih zemalja suočile sa tako strašnim izazovima sa kojima se suočila Bosna i Hercegovina, koja je izašla iz razarajućeg građanskog rata sredinom 90-ih godina. Teško osakaćena bratoubilačkim ratom i u situaciji kada je njena legitimnost dovođena u pitanje, Bosna i Hercegovina je morala odgovoriti na dvostruke izazove izgradnje nove države koja će ispunjavati standarde ostalih evropskih zemalja, te istovremeno proći kroz duboku ekonomsku i socijalnu transformaciju kako bi postala moderna zemlja, sa konkurentnom i tržišno orijentiranom ekonomijom. Društveni i institucionalni razvoj koji se vijekovima odvijao u ostalim zemljama, ovdje, u Bosni i Hercegovini, se morao ostvariti tokom

nekoliko desetaka godina. Za Bosnu i Hercegovinu ovo je bila i ostaje trka sa vremenom. Jedini ispravan pristup je da se sadašnja situacija, sa svim očiglednim nedostacima, procjenjuje ne samo u smislu onoga što je preostalo da se uradi nego i iz perspektive onoga što je do sada već urađeno.

REFERENCE

BHAS (1998). *Stanovništvo: Uporedni podaci 1971, 1981, i 1991*, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Statistički Bilten # 265, (Sarajevo: Federalni Zavod za Statistiku)

BHAS (2007). *Bosna i Hercegovina: Analiza prema spolovima*, Z. Milinovic (ed.), Tematski bilten 03, (Sarajevo: BiH Agencija za statistiku)

BHAS (2008). *Demografija*, Tematski bilten 02, (Sarajevo: BiH Agencija za statistiku, 2008)

BHAS (2009). Bruto domaći proizvod prema proizvodnji i prihodu /*Pristup na bazi troškova 2005-2008*, (Sarajevo: Agencija za statistiku BiH, 2009)

BHAS (2009a). *Bosna i Hercegovina – brožani pokazatelji '09*, (Sarajevo: BiH Agencija za statistiku, 2010)

CRI (2008). Informacija o povratcima u zemlju (*Country of Return Information*) (CRI) Project, Country Sheet (Tabele sa pokazateljima za zemlju) - Bosnia and Herzegovina, novembar 2008, dostupno na: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/49afa139d.html> [korišteno 4 marta 2010]

ETF (2006). *Labour Market Review of Bosnia and Herzegovina* (Pregled situacije na tržištu rada u Bosni i Hercegovini), priredili Z. Pavlovic, S. Sarajcic, R. Phillips, A. Fetsi, H. Huitfeldt i U. Damyanovic, (Turin/Torino: European Training Foundation, 2006)

Eurostat (2009). *Eurostat*, Statistički ured EU, URL: [korišteno 7 maja, 2010] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

HBS (2007a). Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH (*The BiH Household Budget Survey*), 2007: konačni rezultati (Sarajevo: BiH Agencija za statistiku, 2007)

HBS (2007b). Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2007 (*The BiH Household Budget Survey*, 2007): siromaštvo i životni uvjeti, (Sarajevo, BiH Agencija za statistiku, 2007)

HDR (2009). Izvještaj o ljudskom razvoju (*Human Development Report 2009*), (United Nations Development Programme – Program Ujedinjenih nacija za razvoj), URL za BiH Statistiku: [korišteno 7 maja, 2010] http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_BIH.html

IOM (2007). *Bosnia and Herzegovina: Migration Profile* (IOM: Bosna i Hercegovina : Profil migracija), priredio IOM, (Ljubljana: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Slovenije, 2007)

Krstic i Sanfey (2006). Gorana Krstic i Peter Sanfey, *Mobility, poverty and well-being among the informally employed in Bosnia and Herzegovina* (Mobilnost, siromaštvo i blagostanje među osobama koje rade u neformalnoj ekonomiji u Bosni i Hercegovini) (London: European Bank for Reconstruction and Development) (London – Evropska banka za obnovu i razvoj) 2006, URL [korišteno 5 maja, 2010]: <http://www.ebrd.com/pubs/econo/wp0101.pdf>

- LFS (2006). Anketa o radnoj snazi, 2006, (Sarajevo: Bosna i Hercegovina ,Agencija za statistiku, 2007)
- LFS (2008). Anketa o radnoj snazi, 2008, (Sarajevo: Bosna i Hercegovina, Agencija za statistiku, 2009)
- LFS (2009). Anketa o radnoj snazi, 2009, (Sarajevo: Bosna i Hercegovina, Agencija za statistiku, 2010)
- LMS. Statistika o tržištu rada, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, URL [korišteno 7 maja 2010]: <http://arz.gov.ba>
- Nacionalni računi (2007). *Nacionalni računi – Bruto domaći proizvod 2007*, (Sarajevo: BiH Agencija za statistiku, 2008)
- Nacionalni računi (2008). *Nacionalni računi –Bruto domaći proizvod 2008*, (Sarajevo:BiH Agencija za statistiku, 2009)
- NES (2010). *Nacionalna strategija zapošljavanja BiH (nacrt)*, (Sarajevo:Direkcija za ekonomsku planiranje, Vlada Bosne i Hercegovine, 2010)
- Pavlovic i ostali (2006). Zoran Pavlovic, Sahrudin Sarajcic, Ray Phillips, Anastasia Fetsi, Henrik Huitfeldt and Ulrike Damyanovic, Pregled tržišta rada u Bosni i Hercegovini (Turin/Torino: European Training Foundation, 2006)
- Ratha & Xu (2008). Dilip Ratha and Zhimei Xu, *Migration and Remittances Factbook 2008 (Dokument/Factbook o migracijama i novčanim doznakama, 2008)* , (Washington, D.C.: The World Bank Publications, 2008 – Publikacija Svjetske banke, 2008)
- University of Jyväskylä (2008). Univerzitet Jyväskylä i GOPA Konsultanti, Izgradnja institucija i kapaciteta obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini (*Institutional and Capacity Building of Bosnia and Herzegovina Education System*), EU-ICBE Project, 2008, URL [korišteno 7 maja 2010]: http://www.erisee.org/downloads/library_bih/EducStrategy2008_2015_engl.pdf
- WB (Svjetska banka) (2007). Uloga zapošljavanja i prihoda na osnov rada u održivom razvoju: šta očekivati i na koji načini (*The role of employment and labour income in shared growth: what to look for and how*), PREMPR Jobs and Migration Group, Nacrt: December 14, 2007, [korišteno 6 maja, 2010] <http://siteresources.worldbank.org/INTEMPSHAGRO/Resources/RoleOfJobsForSharedGrowth.pdf>
- WB (Svjetska banka) (2009). *Doing Business Indicator 2010: Bosnia and Herzegovina (Indikatori vođenja biznisa 2010, Bosna i Hercegovina, Poređenja propisa iz 183 zemlje* (Washington, D.C.: The World Bank i IFC, 2009),
- WB (Svjetska banka) (2009a). *EdStats*, [Obrazovna statistika/Education Statistics], (Washington, D.C.: The World Bank i IFC, 2009)
- WDI (2009). *World Development Indicators 2009*, (Indikatori svjetskog razvoja 2009) International Bank for Reconstruction and Development – Međunarodna banka za obnovu i razvoj (Washington, D.C.: The World Bank, 2009)

DODATAK

A.1. Razdvajanje rasta BDP od aspekata rada

BDP po glavi stanovnika može biti izražen kao::

$$\frac{BDP_t}{Stanovništvo_t} = \frac{Radno\ spos.\ stanovništvo}{Stanovništvo} * \frac{Radna\ snaga_t}{Radno\ spos.\ stanovništvo_t} * \frac{Zapošljavanje_t}{Radna\ snaga_t} * \frac{BDP_t}{Zapošljavanje_t}$$

ili

$$G_t = S_t * A_t * E_t * P_t$$

Kada uzmemo log razlike, doći ćemo do rezultata koji pokazuje da *promjena u BDP po glavi stanovnika predstavlja zbir slijedećih promjena*:

1. Sarosne strukture, S_t
2. Stope aktivnosti, A_t
3. Stope zapošljavanja, E_t
4. Produktivnosti rada, P_t

Razlog za ovo slijedi.

Razlog

1. Kada uzmemo log razlike, uradimo slijedecće:

$$G_t = S_t * A_t * E_t * P_t$$

Uzimajući logove,

$$\log G_t = \log S_t + \log A_t + \log E_t + \log P_t$$

Ovo možemo predstaviti kao

$$g_t = s_t + a_t + e_t + p_t$$

2. Imamo isto za period $t-1$,

$$g_{t-1} = s_{t-1} + a_{t-1} + e_{t-1} + p_{t-1}$$

3. Možemo oduzeti dvije gornje jednačine da dobijemo log razlike,

$$g_t - g_{t-1} = s_t - s_{t-1} + a_t - a_{t-1} + e_t - e_{t-1} + p_t - p_{t-1}$$

4. A znamo da

$$\begin{aligned}
 g_t - g_{t-1} &= \log G_t - \log G_{t-1} = \log \left\{ \frac{G_t}{G_{t-1}} \right\} \\
 &= \log \left\{ \frac{G_t}{G_{t-1}} - 1 + 1 \right\} \\
 &= \log \left\{ \frac{G_t - G_{t-1}}{G_{t-1}} + 1 \right\} \\
 &\cong \frac{G_t - G_{t-1}}{G_{t-1}}
 \end{aligned}$$

5. Ako uradimo isto za sve ostale uvjete u jednačini 3, dobijemo da je

$$\frac{G_t - G_{t-1}}{G_{t-1}} = \frac{S_t - S_{t-1}}{S_{t-1}} + \frac{A_t - A_{t-1}}{A_{t-1}} + \frac{E_t - E_{t-1}}{E_{t-1}} + \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}}$$

ili da je promjena u BDP po glavi stanovnika zbir promjena u produktivnosti rada, zapošljavanju, učešću radne snage/stopi aktivnosti i starosnoj strukturi

Kakav značaj ovo ima za organiziranje podataka

Kada analiziramo rast odvojeno od aspekata rada, ovakav izračun i statistiku ćemo uzeti u obzir prema slijedećem redu::

- Promjena u starosnoj strukturi, što je $\frac{S_t - S_{t-1}}{S_{t-1}}$
- Promjena u stopi aktivnosti, što je $\frac{A_t - A_{t-1}}{A_{t-1}}$
- Promjena u nivou zaposlenosti, što je $\frac{E_t - E_{t-1}}{E_{t-1}}$
- Promjena u produktivnosti rada, što je $\frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}}$
- Promjene u BDP po glavi stanovnika $\frac{G_t - G_{t-1}}{G_{t-1}}$ i relativan doprinos gore navedenih varijabli.

A.2. Tabele

*Aktualna stopa ovisnosti: ukupan broj nezaposlenih stanovnika
podijeljen sa brojem zaposlenih stanovnika
Stopa ovisnosti na osnovu starosne strukture: broj stanovnika koji nisu
u radno sposobnom dobu (ispod 15 i iznad 65 godina starosti)
podijeljeno sa brojem radno sposobnih stanovnika
Stopa akt.: radna sn. podijeljeno sa br. rad. sposobnih* 100
Employment rate: Employed divided by working age population * 100

Tabela 1. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, BiH, 2009

Dob	15-24	25-49	50-64	15-64
Radno sposobno stanovništvo				
(000)	432	1040	617	2088
mušk.	223	515	294	1031
žene	209	525	323	1057
dio radne snage (000)	141	718	251	1132
mušk.	90	438	162	703
žene	51	280	89	428
Zaposleni(000)	72	556	210	838
mušk.	48	347	133	528
žene	24	209	76	309
Nezaposleni	69	162	42	273
mušk.	42	91	29	162
žene	27	70	13	110
Neaktivni (000)	291	322	365	978
mušk.	133	76	131	340
žene	158	246	234	638
Starosna dob	15-24	25-49	50-64	15-64
Stopa aktinosti (%)	33	69	41	54
mušk.	40	85	55	68
žene	24	53	28	40
Stopa zaposlenosti (%)	17	53	34	40
mušk.	22	67	45	51
žene	11	40	24	29
Stopa nezaposlenosti (%)	49	23	17	24
mušk.	47	21	18	23
žene	53	25	15	26

**Tabela 1.1. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, FBiH.
2009**

<i>Dob</i>	<i>15-24</i>	<i>25-49</i>	<i>50-64</i>	<i>15-64</i>
Radno sposobno stanovništvo (000)	291	676	373	1339
mušk.	145	332	177	655
žene	145	344	195	685
dio radne snage (000)	92	442	131	665
mušk.	58	279	90	427
žena	34	163	41	237
Zaposleni (000)	42	337	112	492
mušk.	28	217	77	322
žena	14	120	36	170
Nezaposleni	50	105	19	173
mušk.	30	62	14	106
žene	19	43	5	67
neaktivni (000)	199	235	241	675
mušk.	87	53	87	227
žene	112	181	154	447
<i>Dob</i>	<i>15-24</i>	<i>25-49</i>	<i>50-64</i>	<i>15-64</i>
Stopa aktivnosti (%)	32	65	35	50
mušk.	40	84	51	65
žene	23	47	21	35
Stopa zaposlenosti (%)	14	50	30	37
mušk.	19	65	44	49
žene	10	35	18	25
Stopa nezaposlenosti (%)	54	24	15	26
mušk.	52	22	16	25
žena	56	26	12	28

Tabela 1.2. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, RS. 2009				
<i>Dob</i>	<i>15-24</i>	<i>25-49</i>	<i>50-64</i>	<i>15-64</i>
Radno sposobno stanovništvo (000)	134	344	233	711
mušk.	74	173	111	357
žene	60	172	122	353
Dio radne snage (000)	47	265	116	428
mušk.	30	152	70	252
žene	17	113	46	176
Zaposleni (000)	29	211	94	334
mušk.	19	124	55	198
žene	9	86	39	135
Nezaposleni	18	54	22	94
mušk.	11	28	15	53
women	7	26	7	40
Neaktivni (000)	87	79	116	283
mušk.	44	21	41	106
žene	44	59	75	178
<i>Dob</i>	<i>15-24</i>	<i>25-49</i>	<i>50-64</i>	<i>15-64</i>
Stopa aktivnosti (%)	35	77	50	60
mušk.	41	88	63	71
žene	28	66	38	50
Stopa zaposlenosti (%)	22	61	40	47
mušk.	26	72	50	55
žene	15	50	32	38
Stopa nezaposlenosti (%)	38	20	19	22
mušk.	37	18	21	21
žene	41	23	15	23

Tabela 1a Učešće u radnoj snazi prema storsnim grupama i spolu, 2006-2009 BiH																				
TOTAL																				
Radna snaga																				
Starosne grupe	Radno sposobno stanovn.				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	495	485	447	432	165	162	148	141	62	67	78	72	103	95	70	69	330	323	299	291
25-49	1172	1155	1096	1040	774	774	752	718	546	564	586	556	228	210	166	162	398	381	345	322
50-64	576	595	577	617	211	231	234	251	176	190	198	210	35	41	35	42	365	364	343	365
15-64	2242	2235	2120	2088	1149	1167	1134	1110	784	821	862	838	366	346	272	272	1093	1068	986	978
TOTAL	2733	2725	2649	2594	1177	1196	1162	1132	811	850	890	859	366	347	272	272	1556	1529	1486	1463
MUŠKARCI																				
Radna snaga																				
Starosne grupe	Radno sposobno stanovn.				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	254	248	236	223	102	101	94	90	40	45	52	48	61	56	42	42	152	147	141	133
25-49	589	574	541	515	482	483	461	438	353	365	372	347	129	117	88	91	107	92	81	76
50-64	267	285	271	294	142	158	155	162	118	129	130	133	24	29	25	29	124	127	116	131
15-64	1109	1107	1048	1031	726	742	710	691	512	593	554	528	214	202	156	163	383	366	338	340
TOTAL	1322	1317	1278	1252	743	760	729	703	528	557	573	541	215	203	156	163	579	557	549	549
ŽENE																				
Radna snaga																				
Starosne grupe	Radno sposobno stanovn.				Total				Zaposlene osobe				Nezapolene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	241	236	211	209	63	61	54	51	22	22	26	24	42	38	28	27	178	176	157	158
25-49	583	581	555	525	292	292	291	280	192	199	213	209	99	93	77	70	292	289	164	246
50-64	309	311	305	323	68	74	79	89	58	61	68	76	10	12	10	13	241	237	227	234
15-64	1133	1128	1071	1057	423	426	423	419	272	282	307	310	151	143	116	110	710	702	648	638
TOTAL	1410	1408	1371	1342	434	436	433	428	283	292	317	318	151	144	116	110	976	972	938	314

Tabela 1b. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, 2006-2009 in BiH, izraženo u procentima

TOTAL

Starosne grupe	Stopa aktivnoasti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	33	33	33	33	13	14	17	17	62	59	47	49
25-49	66	67	69	69	47	49	53	53	29	27	22	23
50-64	37	39	41	41	31	32	34	34	17	18	15	17
15-64	51	52	53	53	35	37	41	40	32	30	24	25
TOTAL	43	44	44	44	30	31	34	33	31	29	23	24

MUŠKARCI

Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	40	41	40	40	16	18	22	22	60	55	45	47
25-49	82	84	85	85	60	64	69	67	27	24	19	21
50-64	53	55	57	55	44	45	48	45	17	18	16	18
15-64	65	67	68	67	46	54	53	51	29	27	22	24
TOTAL	56	58	57	56	40	42	45	43	29	27	21	23

ŽENE

Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	26	26	26	24	9	9	12	11	67	62	52	53
25-49	50	50	52	53	33	34	38	40	34	32	26	25
50-64	22	24	26	28	19	20	22	24	15	16	13	15
15-64	37	38	39	40	24	25	29	29	36	34	27	26
TOTAL	31	31	32	32	20	21	23	24	35	33	27	26

Table 1.1a. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, 2006-2009 FBiH

TOTAL**Radna snaga**

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	337	326	298	291	112	104	98	92	37	38	47	42	75	66	51	50	225	222	201	199
25-49	760	757	719	676	498	489	468	442	351	352	362	337	146	137	106	105	262	268	250	235
50-64	347	353	349	373	112	121	128	131	103	100	109	112	18	21	19	19	225	232	221	241
15-64	1443	1437	1366	1339	731	714	694	665	492	490	518	492	239	224	176	173	711	722	672	675
TOTAL	1718	1708	1661	1619	740	722	703	674	500	498	528	201	240	225	176	173	977	985	957	945

MUŠKARCI**Radna snaga**

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	173	167	158	145	68	64	63	58	24	25	31	28	45	40	32	30	105	103	95	87
25-49	376	371	347	332	315	312	292	279	232	235	234	217	82	76	58	62	62	59	55	53
50-64	159	167	163	177	85	86	88	90	72	70	74	77	12	16	14	14	74	81	75	87
15-64	708	705	668	655	467	462	443	427	328	330	339	322	139	131	104	106	241	243	225	227
TOTAL	827	822	796	777	473	467	449	433	333	336	345	327	139	132	104	106	354	354	347	344

ŽENE**Radna snaga**

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	164	160	141	145	44	40	35	34	14	13	16	14	30	27	19	19	120	120	106	112
25-49	383	386	372	344	183	178	176	163	119	117	128	120	64	61	48	43	200	209	195	181
50-64	188	186	186	195	37	35	40	41	31	30	35	36	6	5	5	5	151	151	146	154
15-64	735	732	698	685	264	253	251	237	164	160	179	170	100	93	72	67	471	479	447	447
TOTAL	891	886	864	842	268	255	254	241	167	162	182	174	100	93	72	67	623	631	610	600

Tabela 1.1b. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, 2006-2009 u F BiH, izraženo u procentima

TOTAL												
Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	33	32	33	32	11	12	16	14	67	63	52	54
25-49	66	65	65	65	46	46	50	50	29	28	23	24
50-64	32	34	37	35	30	28	31	30	16	17	15	15
15-64	51	50	51	50	34	34	38	37	33	31	25	26
TOTAL	43	42	42	42	29	29	32	12	32	31	25	26

MUŠKARCI												
Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	39	38	40	40	14	15	20	19	66	63	51	52
25-49	84	84	84	84	62	63	67	65	26	24	20	22
50-64	53	51	54	51	45	42	45	44	14	19	16	16
15-64	66	66	66	65	46	47	51	49	30	28	23	25
TOTAL	57	57	56	56	40	41	43	42	29	28	23	24

ŽENE												
Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	27	25	25	23	9	8	11	10	68	68	54	56
25-49	48	46	47	47	31	30	34	35	35	34	27	26
50-64	20	19	22	21	16	16	19	18	16	14	13	12
15-64	36	35	36	35	22	22	26	25	38	37	29	28
TOTAL	30	29	29	29	19	18	21	21	37	36	28	28

Tabela 1.2a. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, 2006-2009, u RS

TOTAL

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	150	151	141	134	50	56	49	47	24	29	30	29	26	27	19	18	99	95	93	87
25-49	393	379	358	344	263	272	271	265	186	204	215	211	77	68	56	54	130	107	87	79
50-64	218	233	218	233	86	107	102	116	70	88	87	94	16	20	16	22	132	126	115	116
15-64	760	762	717	711	399	435	422	428	280	320	332	334	119	115	90	94	361	327	295	283
TOTAL	964	969	938	927	417	455	441	439	298	340	350	345	119	115	90	94	546	514	498	488

MUŠKARCI

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	76	77	74	74	32	36	30	30	16	20	20	19	15	16	10	11	45	41	44	44
25-49	202	194	185	173	159	163	161	152	115	125	133	124	44	38	28	28	43	31	24	21
50-64	103	113	103	111	56	70	65	70	44	57	54	55	12	13	11	15	47	43	38	41
15-64	381	384	362	357	246	268	256	252	175	202	207	198	71	67	49	53	135	115	106	106
TOTAL	470	471	457	451	258	281	269	259	186	214	220	205	71	67	49	53	213	190	189	193

ŽENE

Starosne grupe	Radno sposobno stanovništvo				Total				Zaposlene osobe				Nezaposlene osobe				Neaktivne osobe			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	73	74	67	60	19	20	18	17	8	9	9	9	11	11	9	7	55	53	49	44
25-49	191	185	173	172	104	109	110	113	71	79	83	86	33	30	27	26	87	76	63	59
50-64	115	120	114	122	30	37	38	46	26	31	32	39	4	7	5	7	85	82	77	75
15-64	379	378	355	353	153	166	166	176	105	119	125	135	48	48	41	40	226	212	189	178
TOTAL	493	498	481	476	160	174	172	180	112	126	131	140	48	48	41	40	333	324	309	295

Tabela.1.2b. Učešće u radnoj snazi prema starosnim grupama i spolu, 2006-2009, u RS ('000)

TOTAL

Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	33	37	35	35	16	19	21	22	52	48	39	38
25-49	67	72	76	77	47	54	60	61	29	25	21	20
50-64	39	46	47	50	32	38	40	40	19	19	16	19
15-64	53	57	59	60	37	42	46	47	30	26	21	22
TOTAL	43	47	47	47	31	35	37	37	29	25	20	21

MUŠKARCI

Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	42	47	41	41	21	26	27	26	47	44	33	37
25-49	79	84	87	88	57	64	72	72	28	23	17	18
50-64	54	62	63	63	43	50	52	50	21	19	17	21
15-64	65	70	71	71	46	53	57	55	29	25	19	21
TOTAL	55	60	59	57	40	45	48	45	28	24	18	20

ŽENE

Starosne grupe	Stopa aktivnosti				Stopa zaposlenosti				Stopa nezaposlenosti			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
15-24	26	27	27	28	11	12	13	15	58	55	50	41
25-49	54	59	64	66	37	43	48	50	32	28	25	23
50-64	26	31	33	38	23	26	28	32	13	19	13	15
15-64	40	44	47	50	28	31	35	38	31	29	25	23
TOTAL	32	35	36	38	23	25	27	29	30	28	24	22

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2008, 2009)

Stopa aktivnosti: radna snaga podijeljeno sa starosnom dobi stanovništva * 100

Tabela 2. Učešće u radnoj snazi, BiH, total.

<i>Oba spola</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo (000)	3372	3315	3211	3129
Radno sposobno stanovn.15-64 (000)	2242	2235	2120	2088
Radna snaga (000)	1149	1167	1134	1110
Zaposlene osobe (000)	784	821	862	838
Nezaposlene osobe (000)	366	346	272	272
Neaktivne osobe (000)	1093	1068	986	978
Obeshrabrene osobe (000)	102	92	62	58
Registrovane nezaposlene osobe*	525	518	483	510
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	3,3	3,0	2,7	2,7
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	51,2	52,2	53,5	53,2
Stopa zaposlenosti (%)	35,0	36,7	40,7	40,1
Stopa nezaposlenosti (%)	31,9	29,6	24,0	24,5
Stopa registrovane nezaposlenosti (%)	45,7	44,4	42,6	45,9

Tabela 2a. Učešće u radnoj snazi, BiH, Total, prema spolu

<i>Muškarci</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo (000)	1646	1613	1566	1523
Radno sposobno stanovništvo15-64 (000)	1109	1107	1048	1031
Radna snaga (000)	726	742	710	691
Zaposlene osobe (000)	512	539	554	528
Nezaposlene osobe (000)	214	202	156	163
Neaktivne osobe (000)	383	366	338	340
Obeshrabrene osobe (000)	51	44	27	23
Registrovane nezaposlene osobe*		270	237	254
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	2,2	2,0	1,8	1,9
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	65,5	67,0	67,7	67
Stopa zaposlenosti (%)	46,2	48,7	52,9	51,2
Stopa nezaposlenosti(%)	29,5	27,2	22,0	23,6
Stopa registrovane nezaposlenosti (%)		36,4	33,4	36,8
<i>Žene</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo (000)	1726	1703	1645	1605
Radno sposobno stanovništvo15-64 (000)	1133	1128	1071	1057
Radna snaga (000)	423	426	423	419
Zaposlene osobe (000)	272	282	307	310
Nezaposlene osobe (000)	151	143	116	110
Neaktivne osobe (000)	710	702	648	638
Obeshrabrene osobe (000)	51	48	35	35
Registrovane nezaposlene osobe*		248	246	256
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	5,3	5,0	4,4	4,2
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	37,3	37,8	39,5	40
Stopa zaposlenosti (%)	24,0	25,0	28,7	29,3
Stopa nezaposlenosti (%)	35,7	33,6	27,4	26,3
Stopa registrovane nezaposlenosti(%)		58,2	58,2	61,1

Tabela 2.1. Učešće u radnoj snazi, FBiH, total

	2006	2007	2008	2009
Ukupno stanovništvo (000)	2141	2101	2043	1974
Radno sposobno stanovništvo 15-64 (000)	1443	1437	1366	1339
Radna snaga (000)	731	714	694	665
Zaposlene osobe (000)	492	490	518	492
Nezaposlene osobe (000)	239	224	176	173
Neaktivne osobe (000)	711	722	672	675
Obeshrabrene osobe (000)	53	52	36	32
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	3,4	3,3	2,9	3,0
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	50,7	49,7	50,8	49,7
Stopa zaposlenosti (%)	34,1	34,1	37,9	36,7
Stopa nezaposlenosti (%)	32,7	31,4	25,4	26,0
Stopa registrovane nezaposlenosti (%)				

Tabela 2.1a. Učešće u radnoj snazi, FBiH. Total, prema spolu

<i>Muškarci</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo (000)	1039	1016	992	955
Radno sposobno stanovništvo 15-64 (000)	708	705	668	655
Radna snaga (000)	467	462	443	427
Zaposlene osobe (000)	328	330	339	322
Nezaposlene osobe (000)	139	131	104	106
Neaktivne osobe (000)	241	243	225	227
Obeshrabrene osobe (000)	26	26	15	14
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	2,2	2,1	1,9	2,0
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,4	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	66,0	65,5	66,3	65
Stopa zaposlenosti (%)	46,3	46,8	50,7	49,2
Stopa nezaposlenosti (%)	29,8	28,4	23,5	24,8
Stopa registrovane nezaposlenosti(%)				
<i>Žene</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Ukupno stanovništvo(000)	1102	1085	1051	1019
Radno sposobno stanovništvo 15-64 (000)	735	732	698	685
Radna snaga (000)	264	253	251	237
Zaposlene osobe(000)	164	160	179	170
Nezaposlene osobe(000)	100	93	72	67
Neaktivne osobe (000)	471	479	447	447
Obeshrabrene osobe (000)	27	26	21	19
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	5,7	5,8	4,9	5,0
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	35,9	34,6	36,0	35
Stopa zaposlenosti (%)	22,3	21,9	25,6	24,8
Stopa nezaposlenosti (%)	37,9	36,8	28,7	28,3
Stopa registrovane nezaposlenosti(%)				

Tabela 2.2. Učešće u radnoj snazi, RS, total

	2006	2007	2008	2009
Ukupno stanovništvo (000)	1168	1155	1109	1096
Radno sposobno stanovništvo 15-64 (000)	760	762	717	711
Radna snaga (000)	399	435	422	428
Zaposlene osobe (000)	280	320	332	334
Nezaposlene osobe (000)	119	115	90	94
Neaktivne osobe (000)	361	327	295	283
Obeshrabrene osobe (000)	46	37	24	24
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	3,2	2,6	2,3	2,3
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	52,5	57,1	58,9	60,2
Stopa zaposlenosti (%)	36,8	42,0	46,3	47,0
Stope nezaposlenosti (%)	29,8	26,4	21,3	22,0
Stopa registrovane nezaposlenosti (%)				

Tabela 2.2a. Učešće u radnoj snazi, RS, prema spolu

Muškarci	2006	2007	2008	2009
Ukupno stanovništvo (000)	576	568	545	538
Radno sposobno stanovništvo15-64 (000)	381	384	362	357
Radna snaga (000)	246	268	256	252
Zaposlene osobe (000)	175	202	207	198
Nezaposlene osobe (000)	71	67	49	53
Neaktivne osobe (000)	135	115	106	106
Obeshrabrene osobe (000)	24	16	11	8
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	2,3	1,8	1,6	1,7
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi (%)	0,5	0,5	0,5	0,5
Stopa aktivnosti (%)	64,6	69,8	70,7	71
Stopa zaposlenosti (%)	45,9	52,6	57,2	55,5
Stopa nezaposlenosti (%)	28,9	25,0	19,1	21,0
Stopa registrovane nezaposlenosti (%)				
Žene	2006	2007	2008	2009
Ukupno stanovništvo (000)	592	587	564	557
Radno sposobno stanovništvo15-64 (000)	379	378	355	353
Radna snaga (000)	153	166	166	176
Zaposlene osobe (000)	105	119	125	135
Nezaposlene osobe (000)	48	48	41	40
Neaktivne osobe (000)	226	212	189	178
Obeshrabrene osobe (000)	22	21	13	16
Registrovane nezaposlene osobe*				
Stopa ovisnosti, aktualna (%)	4,6	3,9	3,5	3,1
Stopa ovisnosti na osnovu starosne dobi(%)	0,6	0,6	0,6	0,6
Stopa aktivnosti (%)	40,4	43,9	46,8	50
Stopa zaposlenosti (%)	27,7	31,5	35,2	38,2
Stopa nezaposlenosti (%)	31,4	28,9	24,7	22,7
Stopa registrovane nezaposlenosti(%)				

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2008, 2009)

*Izvor: LMS (anketa o tržištu rada)

Tabela 3. Nezaposlenost prema trajanju nezaposlenosti i spolu, FBiH. (000)

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao			2
Manje od 5 mjeseci	8	5	13
6-11 mjeseci	10	5	15
12-23 mjeseci	10	9	19
24-59 mjeseci	23	16	40
60-119 mjeseci	25	13	38
120 mjeseci i više	29	18	47
Total	106	67	173

Tabala 3a. Nezaposlenost prema trajanju nezaposlenosti i spolu, BiH. izraženo u procentima

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao	1,2	0,1	0,8
Manje od 5 mjeseci	7,4	8,3	7,7
6-11 mjeseci	9,2	7,3	8,5
12-23 mjeseci	9,8	11,9	10,7
24-59 mjeseci	21,5	25,7	23,2
60-119 mjeseci	23,3	20,2	22,1
120 mjeseci i više	27,6	26,6	27,2
Total	100	100	100

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2009: Tabela 13)

Tabela 3.1. Nezaposlenost prema trajanju nezaposlenosti i spolu, FBiH, (000)

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao			2
Manje od 5 mjeseci	8	5	13
6-11 mjeseci	10	5	15
12-23 mjeseci	10	9	19
24-59 mjeseci	23	16	40
60-119 mjeseci	25	13	38
120 mjeseci i više	29	18	47
Total	106	67	173

Tabela 3.1a. Nezaposlenost prema trajanju i spolu, FBiH, izraženo u procentima

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao	0,0	0,0	1,2
Manje od 5 mjeseci	7,5	7,5	7,5
6-11 mjeseci	9,4	7,5	8,7
12-23 mjeseci	9,4	13,4	11,0
24-59 mjeseci	21,7	23,9	23,1
60-119 mjeseci	23,6	19,4	22,0
120 mjeseci i više	27,4	26,9	27,2
Total	99	99	101

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2009: Tabela 13.1)

**Tabela 3.2. Nezaposlenost prema trajanju nezaposlenosti i spolu,
RS, (000)**

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao			
Manje od 5 mjeseci	4	3	7
6-11 mjeseci	5	3	7
12-23 mjeseci	6	4	10
24-59 mjeseci	11	11	22
60-119 mjeseci	13	9	22
120 mjeseci i više	15	10	25
Total	53	40	94

**Tabela 3.2a. Nezaposlenost prema trajanju nezaposlenosti i spolu,
RS. Izraženo u procentima**

	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>	<i>Oba spola</i>
Pronašlo posao	0,0	0,0	0,0
Manje od 5 mjeseci	7,5	7,5	7,4
6-11 mjeseci	9,4	7,5	7,4
12-23 mjeseci	11,3	10,0	10,6
24-59 mjeseci	20,8	27,5	23,4
60-119 mjeseci	24,5	22,5	23,4
120 mjeseci i više	28,3	25,0	26,6
Total	102	100	99

Izvor: na temelju Ankete o radnoj snazi (LFS) (2009: Tabela 13.2)

Tabela 4. Završeni stepen obrazovanja, 2009, BiH (000)				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>	<i>Total</i>
Radno sposobno stanovništvo	1176	1234	184	2594
mušk.	428	720	104	1252
žene	748	514	80	1342
dio radne snage	259	736	137	1132
mušk.	149	481	73	703
žene	110	254	64	428
Zaposlene osobe	192	544	123	859
mušk.	108	367	66	541
žene	84	177	57	318
Nezaposlene osobe	67	191	14	272
mušk.	42	114	7	163
žene	26	77	7	110
Neaktivne osobe	917	499	47	1463
mušk.	279	239	31	549
žene	639	260	15	914

Tabela 4a. Završeni stepen obrazovanja, 2009, BiH, izraženo u procentma				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>	<i>Svi stepeni</i>
Radno sposobno stanovništvo	45,3	47,6	7,1	100
mušk.	34,2	57,5	8,3	100
žene	55,7	38,3	6,0	100
dio radne snage	22,9	65,0	12,1	100
mušk.	21,2	68,4	10,4	100
žene	25,7	59,3	15,0	100
Zaposlene osobe	22,4	63,3	14,3	100
mušk.	20,0	67,8	12,2	100
žene	26,4	55,7	17,9	100
Nezaposlene osobe	24,6	70,2	5,1	100
mušk.	25,8	69,9	4,3	100
žene	23,6	70,0	6,4	100
Neaktivne osobe	62,7	34,1	3,2	100
mušk.	50,8	43,5	5,6	100
žene	69,9	28,4	1,6	100

Tabela 4b. Završeni stepen obrazovanja, 2009, BiH, izraženo u procentima			
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>
Radon sposobno stanovništvo	100	100	100
mušk.	100	100	100
žene	100	100	100
dio radne snage	22,0	59,6	74,5
mušk.	34,8	66,8	70,2
žene	14,7	49,4	80,0
Zaposlene osobe	16,3	44,1	66,8
mušk.	25,2	51,0	63,5
žene	11,2	34,4	71,3
Nezaposlene osobe	5,7	15,5	7,6
mušk.	9,8	15,8	6,7
žene	3,5	15,0	8,8
Neaktivne osobe	78,0	40,4	25,5
mušk.	65,2	33,2	29,8
žene	85,4	50,6	18,8
Stopa nezaposlenosti	25,9	26,0	10,2
mušk.	28,2	23,7	9,6
žene	23,6	30,3	10,9

Tabela 4.1. Završeni stepen obrazovanja, 2009, FBiH (000)				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>	<i>Total</i>
Radno sposobno stanovništvo	709	794	116	1619
mušk.	241	471	64	777
žene	467	323	51	842
dio radne snage	131	455	88	674
mušk.	79	307	46	433
žene	52	148	42	241
Zaposlene osobe	90	330	80	501
mušk.	54	231	42	327
žene	37	100	38	174
Nezaposlene osobe	41	125	8	173
mušk.	25	77	4	106
žene	16	48	4	67
Neaktivne osobe	577	339	28	945
mušk.	162	164	18	344
žene	415	175	10	600

Table 4.1a. Educational attainment levels, 2009, FBiH, percentages				
	<i>Primary</i>	<i>Secondary</i>	<i>Tertiary</i>	<i>All levels*</i>
Working age population	43,8	49,0	7,2	100
Men	31,0	60,6	8,2	100
women	55,5	38,4	6,1	100
In labour force	19,4	67,5	13,1	100
Men	18,2	70,9	10,6	100
women	21,6	61,4	17,4	100
Employed	18,0	65,9	16,0	100
Men	16,5	70,6	12,8	100
women	21,3	57,5	21,8	101
Nezaposlene osobe	23,7	72,3	4,6	101
mušk.	23,6	72,6	3,8	100
žene	23,9	71,6	6,0	101*
Neaktivne osobe	61,1	35,9	3,0	100
mušk.	47,1	47,7	5,2	100
žene	69,2	29,2	1,7	100

*Nesigurnost podatka sa varijabilnim koeficijentom između $20\% \leq CV < 30\%$

Tabela 4.1b. Završeni stepen obrazovanja, 2009, izraččeno u procentima				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>	
Radno sposobno stanovništvo	100	100	100	
mušk.	100	100	100	
žene	100	100	100	
dio radne snage	18,5	57,3	75,9	
mušk.	32,8	65,2	71,9	
žene	11,1	45,8	82,4	
Zaposlene osobe	12,7	41,6	69,0	
mušk.	22,4	49,0	65,6	
žene	7,9	31,0	74,5	
Nezaposlene osobe	5,8	15,7	6,9	
mušk.	10,4	16,3	6,3	
žene	3,4	14,9	7,8	
Ineaktivne osobe	81,4	42,7	24,1	
mušk.	67,2	34,8	28,1	
žene	88,9	54,2	19,6	
Stopa nezaposlenosti	31,3	27,5	9,1	
mušk.	31,6	25,1	8,7	
žene	30,8	32,4	9,5	

Tabela 4.2. Završeni stepen obrazovanja, 2009, RS (000)				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>	<i>Total</i>
Radno sposobno stanovništvo	441	421	65	927
mušk.	176	237	38	451
žene	265	183	27	476
dio radne snage	122	270	47	439
men	66	167	26	259
women	56	103	22	180
Zaposlene osobe	98	206	41	345
mušk.	51	131	23	205
žene	46	75	19	140
Nezaposlene osobe	25	63	6	94
mušk.	15	35	3	53
žene	10	28	3	40
Neaktivne osobe	319	151	18	488
mušk.	110	71	12	193
žene	209	80	5	295

Tabela 4.2a. Završeni stepen obrazovanja, 2009, RS, izraženo u procentima				
	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>Tercijarno</i>	<i>Svi stepenilevels*</i>
Working age population	47,6	45,4	7,0	100
Men	39,0	52,5	8,4	100
women	55,7	38,4	5,7	100
In labour force	27,8	61,5	10,7	100
men	25,5	64,5	10,0	100
women	31,1	57,2	12,2	101*
Zaposlene osobe	28,4	59,7	11,9	100
mušk.	24,9	63,9	11,2	100
žene	32,9	53,6	13,6	100
Nezaposlene osobe	26,6	67,0	6,4	100
mušk.	28,3	66,0	5,7	100
žene	25,0	70,0	7,5	103*
Neaktivne osobe	65,4	30,9	3,7	100
mušk.	57,0	36,8	6,2	100
žene	70,8	27,1	1,7	100

* Nesigurnost podataka sa varijabilnim koeficijentom između $20\% \leq CV < 30\%$

Izvor za tabele 4-4.2b: na temelju Ankete o radnoj snazi (LFS) (2008, 2009: Tabela 5-9, str. 34—44)

Tabela 4.2b. Završeni stepen obrazovanja, 2009, RS, izraženo u procentima

	<i>osnovno</i>	<i>srednje</i>	<i>tercijarno</i>
Radno sposobno stanovništvo	100	100	100
mušk.	100	100	100
žene	100	100	100
dio radne snage	27,7	64,1	72,3
mušk.	37,5	70,5	68,4
žene	21,1	56,3	81,5
Zaposlene osobe	22,2	48,9	63,1
mušk.	29,0	55,3	60,5
žene	17,4	41,0	70,4
Nezaposlene osobe	5,7	15,0	9,2
mušk.	8,5	14,8	7,9
žene	3,8	15,3	11,1
Neaktivne osobe	72,3	35,9	27,7
mušk.	62,5	30,0	31,6
žene	78,9	43,7	18,5
Stopa nezaposlenosti	20,5	23,3	12,8
mušk.	22,7	21,0	11,5
žene	17,9	27,2	13,6

Tabela 5. Kretanje zaposlenosti za period 2006-2009, dodane vrijednost i radna produktivnost, prema sektorima za period 2005-2008

Zaposlenost (u hiljadama)	2005	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda		167	168	183	182
Industrija		249	277	289	270
Usluge		395	404	418	406
Total		811	850	890	858

Dodana vrijednost (Konvertibilne marke, u hiljadama)	2005	2006	2007	2008
Poljoprivreda	1545175	1617714	1644079	1631705
Industrija	3911334	4001400	4438127	5027616
<i>Proizvodnja kao dio industrije</i>	1752372	1989250	2451520	2827418
<i>Građevinarstvo kao dio industrije</i>	752023	829412	1058668	1340151
<i>Ostalo kao dio industrije</i>	1406939	1182738	927939	860047
Usluge	9773961	10125430	10759654	11661015
Total	15230470	15744544	16841860	18320336

Radna produktivnost (Konvertibilne marke, po zaposlenom)	2006	2007	2008
Poljoprivreda	9687	9786	8916
Industrija	16070	16022	17397
Usluge	25634	26633	27897
Total	19414	19814	20585

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2006, 2009), Nacionalni računi (2008)

Tabela 6. Sektorsko razlučivanje ekonomije i zapošljavanja

BDP	Udio u ekonomiji				Doprinos rastu			
	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Total	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Total
2006	10,3	25,4	64,3	100	11,6	22,6	65,8	100
2007	9,8	26,3	63,9	100	5,9	33,4	60,7	100
2008	8,9	27,4	63,7	100	3,7	34,1	62,2	100
Zaposlenost								
2006	20,6	30,7	48,7	100	-	-	-	-
2007	19,8	32,6	47,5	99,9	2,6	73,7	23,7	100
2008	20,6	32,5	47	100,1	36,6	29,3	34,1	100

Izvor: Nacionalni računi (2008)

Tabela 7. Sektorski udio u BDP, BiH

	2005	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda	10,1	10,3	9,8	8,9	
Industrija	25,7	25,4	26,4	27,4	
<i>Proizvodnja</i>	11,5	12,6	14,6	15,4	
<i>Građevina</i>	4,9	5,3	6,3	7,3	
<i>Ostalo</i>	9,2	7,5	5,5	4,7	
Usluge	64,2	64,3	63,9	63,7	
Total	100	100	100	100	
Sektorski udio u zaposlenosti	2005	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda		20,6	19,8	20,6	21,2
Industrija		30,7	32,6	32,5	31,5
Usluge		48,7	47,5	47,0	47,3
Total		100	100	100	100

Tabela 8. Indeksi rasta, zaposlenosti i dodane vrijednosti, 2006=100

Zaposlenost	2006	2007	2008	2009
Poljoprivreda	100	100,60	109,58	108,98
Industrija	100	111,24	116,06	108,43
Usluge	100	102,28	105,82	102,78
Total	100	104,81	109,74	105,80

Index dodane vrijednosti 2006=100	2005	2006	2007	2008
Poljoprivreda	95,52	100	101,63	100,86
Industrija	97,75	100	110,91	125,65
Usluge	96,53	100	106,26	115,17
Total	96,73	100	106,97	116,36

Tabela 8a. Stopa rasta produktivnosti 2006-08

Sektor	2007	2008
Poljoprivreda	1,031	-8,716
Industrija	-0,331	9,582
Usluge	3,985	9,343
Total	2,161	6,619

**Tabela 9. Sektorski doprinos BDP i rastu zaposlenosti
2006-08**

	VA	Zaposlenost
Poljoprivreda	0,5	20,3
Industrija	39,8	50,6
Usluge	59,6	29,1
Total	100	100

Tabela 10. Sektorski doprinos rastu

BDP	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Total
2006	11,6	22,6	65,8	100
2007	5,9	33,4	60,7	100
2008	3,7	34,1	62,2	100
Zaposlenost				
2006	-	-	-	-
2007	2,6	73,7	23,7	100
2008	36,6	29,3	34,1	100

**Tabela11. Elastičnost zaposlenosti 2006-
2008**

	2006	2008
Poljoprivreda	1	11,08
Industrija	1	0,63
Usluge	1	0,38
Total	1	0,60

Tabela 12. Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, BiH. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposleni	401	224	625
Samozaposleni	122	53	176
Neplaćeni porodični radnici	17	41	58
Sve kategorije	540	318	859

Tabela 12a. Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, BiH, izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposleni	74,3	70,4	72,8
Samozaposleni	22,6	16,7	20,5
Neplaćeni porodični radnici	3,1	12,9	6,8
Sve kategorije	100	100	100

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2009: Tabela 6)

Tabela 12.1. Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, FBiH. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposleni	257	138	395
Samozaposleni	65	26	92
Neplaćeni porodični radnici	5	9	14
Sve kategorije	327	174	501

Tabela 12.1a Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, FBiH, izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposlenici	78,6	79,3	78,8
Samozaposlenici	19,9	14,9	18,4
Neplaćeni porodični radnici	1,5	5,2	2,8
Sve kategorije	100	99	100

Izvor: LFS (Anketa o radnoj snazi) (2009: Tabela 6.1)

Tabela 12.2. Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, RS. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposleni	139	82	221
Samozaposleni	55	26	81
Neplaćeni porodični radnici	12	31	43
Sve kategorije	205	140	345

Tabela 12.2a. Radna snaga prema statusu zaposlenja i spolu, RS, izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Zaposleni	67,8	58,6	64,1
Samozaposleni	26,8	18,6	23,5
Neplaćeni porodični radnici	5,9	22,1	12,5
Sve kategorije	100	99	100

Izvor: na temelju Ankete o radnoj snazi (LFS) (2009: Tabela 6.2)

Tabela 13. Radna snaga prema ekonomskom sektoru i spolu, BiH. Izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	19	26	21
Industrija	40	16	31
Usluge	41	58	47
Sve industrije	100	100	100

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS)(2009: Tabela 7)

Tabela 13.1. Radna snaga prema ekonomskom sektoru i spolu, FBiH. Izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	12	16	14
Industrija	44	18	35
Usluge	44	66	51
Sve industrije	100	100	100

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS) 2009: Tabela 7.1)

Tabela 13.2. Radna snaga prema ekonomskom sektoru i spolu, RS, izraženo u procentima

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	29	38	32
Industrija	35	14	27
Usluge	36	48	41
Sve industrije	100	100	100

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS)2009: Tabela 7.2)

Tabela 14. Zaposlenje na pola radnog vremena prema sektoru i spolu, BiH. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	24	30	54
Industrija	12	3	15
Usluge	10	8	18
Sve industrije	46	41	87

Tabela 14.1. Zaposlenje na pola radnog vremena prema sektoru i spolu, FBiH. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	15	18	33
Industrija	8	2	10
Usluge	6	5	11
Sve industrije	29	25	54

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS) 2009: Tabela.1)

Tabela 14.2. Zaposlenje na pola radnog vremena prema sektoru i spolu, RS. (000)

	<i>mušk.</i>	<i>žene</i>	<i>oba spola</i>
Poljoprivreda	9	13	22
Industrija	4		5
Usluge	5	2	7
Sve industrije	18	16	34

Izvor: Anketa o radnoj snazi (LFS) (2009: Tabela 8.2)

A.3. Dijagnostičko stablo zapošljavanja

